

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav filozofie a religionistiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Mgr. Robin Kopecký

Pátý Bentham

The Fifth Bentham

Praha 2017

Vedoucí práce: doc. James Hill, PhD.

Děkuji vedoucími práce Doc. Jamesi Hillovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky. Za konzultace taktéž děkuji svým kolegům PhDr. Davidovi Černému, Ph.D., Mgr. Michaele Košové, Mgr. Lence Příplatové, PhDr. Tomášovi Hříbkovi, Ph.D. a Danielovi D. Novotnému, Ph.D. Děkuji Francouzskému institutu v Praze, že mi ochotně zajistil kopii bilingvální reedice Benthamovy ontologie (*De l'ontologie et autres texts sur les fictions*). Autoikona Benthama, jakožto čestného občana Francouzské republiky, by jistě cítila potěšení, kdyby nebyla více než 180 let po smrti.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 7. 8. 2017

.....

podpis

Abstrakt

„*Největšího štěstí pro největší počet*“ jistě populárně shrnuje Benthamův utilitarismus, ale nevystihuje teorie zakládající Benthamovu morální a politickou filosofii. Koncept „Pátého Benthama“ se snaží konzistentně popsat tohoto plodného myslitele na cestě od ontologie k základům morálky. V práci je uveden historický rámec principu užitku a jeho důkaz se zřetelem na lidské motivace, které jsou užity v části důkazu principu užitku. Ačkoliv je Benthamova psychologie redukcionistická, má silnou vysvětlující schopnost. Centrální tezí příspěvku je pojetí morální filosofie Benthama jako vyústěním jeho ontologie a analýzy jazyka. Princip užitku, který je založen na naturalistické ontologii a jazykové teorii fikcí, bude objasněn pomocí klasifikace entit a operací *parafráze* a *frazeoplerózy*. Na závěr jsou uvedeny problematické aplikace principu užitečnosti na hedonistický kalkulus a osobní etiku.

Klíčová slova

Bentham, utilitarismus, psychologie, ontologie, etika

Abstract

Quoting “*Greatest happiness for the greatest number*” is, without doubt, a popular way of summarising Bentham’s utilitarianism. However, it falls short of fully capturing theories which are the ground stone of Bentham’s moral and political philosophy. The aim of the concept of “the fifth Bentham” is to consistently describe this prolific thinker as he finds his way from ontology to the foundation of morality. The thesis explores the historical background of the principle of utility and its proof in regard to human motivations, which have a certain role in this proof. In spite of the fact that Bentham’s psychological theory is strictly reductionist, it has strong explanatory potential. Central to the thesis is the view that Bentham’s moral philosophy ultimately stems from his ontology and analysis of language. The principle of utility, which is based on naturalistic ontology and language theory of fictions, will be expounded with help of classification of entities and use of operations called *paraphrase* and *phraseoplerosis*. Finally, the thesis also introduces problematic applications of the principle of utility on the hedonistic calculus and personal ethics.

Keywords

Bentham, utilitarianism, psychology, ontology, ethics

Obsah

Abstrakt	4
Klíčová slova.....	4
Abstract	5
Keywords	5
Obsah.....	6
Úvod	9
1. Proč se Benthamem vůbec zabývat?	10
1.1 Plytký nebo nepochopený?.....	10
1.2 Nikým neobjevený Bentham ve svých spisech a Bentham v očích interpreta.....	11
1.3 Shrnutí	14
2. Ontologie, logika a jazyk	15
2.1. Klasifikace entit.....	16
2.2 Metoda parafráze.....	16
2.3 Od studia „bytí“ ke studiu „dobrého bytí“	17
2.4 Dělení reálných entit	19
2.5 Metoda frazeoplerózy.....	22
2.6 Aplikace parafráze.....	23
2.7 Vazba ontologie na štěstí.....	24
2.8 Shrnutí	25
3. Založení principu užitku v <i>Úvodu do principů morálky a zákonodárství</i>	26
3.1 O principu užitku.....	26
3.2 O principech odmítajících princip užitku.....	29
3.3 Shrnutí	32
4. Psychologie a její vztah k potěšení a bolesti	33
4.1 Důležitost psychologie pro zákonodárce.....	33
4.2 Základy Benthamovy psychologie	34

4.3 Axiom sebe-preference a problém altruismu	35
4.4 Shrnutí	37
5. Založení morálky.....	38
5.1. Od psychologie k morálce.....	38
5.2 Motivace a sankce	38
5.3 Okolnosti	39
5.4 Kvalita a kvantita	40
5.5 Obětování zájmů menšiny	42
5.6 Možnost důkazu principu užitku	43
5.7 Námitky vůči principu soucitu a odporu	46
5.8 Shrnutí	47
6. Kalkul štěstí.....	49
6.1 Axiomy potřebné ke kalkulu	49
6.2 Způsob evaluace	50
6.3 Peníze jako míra štěstí.....	51
6.4 Shrnutí	54
7. Soukromá etika – deontologie.....	55
7.1 Možnost soukromé etiky	55
7.2 Zákonodárce a deontolog	57
7.3 Shrnutí	58
Závěr.....	59
Seznam použité literatury	60

„Je štěstím pro svět, že Bentham se více zaměřil na právní vědu než na vlastní etické zkoumání.“

John Stuart Mill. *Bentham*

Úvod

Proč zrovna pátý, případně kdo je čtvrtý, je většinou první otázka, která vyvstane na mysl po přečtení názvu této práce. Jeremy Bentham je veřejnosti znám jako radikální společenský a právní reformátor, otec moderního utilitarismu a přinejmenším výstřední člověk. Významná role Benthamovy filosofie jazyka a ontologie je v ústraní. Proto je hlavním cílem této práce, Pátého Benthama, popsat a objasnit odůvodnění jeho utilitarismu od redukcionistické psychologie až k principu největšího štěstí.

V první kapitole popíšu Benthamův širší společenský a historický význam. Představím zde všech pět Benthamů a jejich souvislost s kánonem a projektem Bentham. Vysvětlím volbu primárních textů pro tuto práci. Druhá kapitola se věnuje klasifikaci entit – reálných a fiktivních a ne-entit, metodám a aplikacím komplementárních operací parafráze a frazeoplerózy. Dále bude objasněna souvislosti bytí, dobrého bytí a účel metafyziky pro zákonodárce. Třetí kapitola řeší sestavení principu užitku, vyvracení alternativních principů uvedených v *Úvodu do principů morálky a zákonodárství*. Definovány budou klíčové pojmy: Princip užitku, princip největšího štěstí, potěšení a bolest. Principu užitku bude porovnán s konkurenčními principy a budou diskutovány možnosti jeho důkazu.

Ve čtvrté kapitole představím Benthamovu silně redukcionistickou psychologii a její využití pro zákonodárce, aby jim bylo umožněno efektivně konat – uskutečňovat princip největšího štěstí pro největší počet. Dále bude řešen problém axiomu sebe-preference. Benthamova psychologie zanalyzuje motivy a sankce, které řídí lidské jednání. Pátá kapitola se zabývá založením morálky na Benthamově psychologii. Hledá důsledky fyziologie na morální pravidla. Následně bude pozornost věnována klasifikaci potěšení a problému srovnání jeho kvality a kvantity. Pokusím se zodpovědět, jak by Bentham uvažoval o problému, zda a jak je možné obětovat v zájmu největšího štěstí menšinu, a nakolik taková otázka byla aktuální. Šestá kapitola je zaměřená na hypotetický kalkul štěstí a na způsoby jeho provedení. Bude se pátrat, jaké dílčí části by fungovat mohly, a jaké jsou jejich limity. Poslední kapitola se vrátí ke konfliktu mezi deskriptivním psychologickým axiomem sebe-preference a přísné aplikaci principu největšího štěstí. Nakonec se pokusím objasnit Benthamovo řešení kolize zájmů jednotlivce a zákonodárců.

1. Proč se Benthamem vůbec zabývat?

1.1 Plytký nebo nepochopený?

Místo otázky, kdo Bentham opravdu je, přichází pochybování nad motivací, které zní přibližně „proč právě Bentham?“ Nejen zajímavý, ale důležitý je Jeremy Bentham zejména proto, že je zakladatelem novodobé etické teorie utilitarismu, který je jedním z významných proudů v dnešní etice. Taktéž Benthamův „*felicific calculus*“ je předobrazem *cost-benefit* analýzy užívanou v dnešní ekonomii¹. Za úplné završení benthamského myšlení můžeme považovat mladé, avšak celosvětové hnutí efektivních altruistů², jehož podstatou je záchrana nebo výrazné zkvalitnění co největšího počtu životů lidí a jiných bytostí, schopných cítit potěšení a bolest. Dalším z těchto kalkulovaných cílů je záměr věnovat lidskou práci a zdroje na výzkum globálních rizik, která jsou opomíjena³. Bentham ve svých dílech také argumentoval proti náboženství, a to tvrzením, že nejenže škodí společnosti, ale vůbec není třeba ke konstrukci morálky a práva⁴. To činí jeho myšlení relevantní a užitečné i v současnosti v evropských zemích, kde se vliv církevního učení a věřících dlouhodobě snižuje. V právní vědě je škola pozitivismu odvozena od Benthamovy klasifikace distinkce práva na „jak je“ a „jak má být“⁵, a jeho obrat „nesmysl na chůdách“ se stal symbolem zásadního útoku na odůvodnění eticko-právní doktríny přirozených práv. Skutečnost, že Bentham byl skutečně radikální a liberální myslitel dokládá to, že zastával přiznání volebního práva ženám na základě utilitaristického odůvodnění ještě před Wollstonecraftovou⁶. Dnešní editor Benthamových spisů Philip Schofield⁷ přidává do dlouhého výčtu Benthamových příspěvků současné kultuře

---

¹ WARKE, Tom. Mathematical fitness in the evolution of the utility concept from Bentham to Jevons to Marshall. *Journal of the History of Economic Thought*, 2000, 22.1. s. 5-27.

² Efektivní altruismus přibližují např. knihy MacAskill, William. *Doing good better: effective altruism and a radical new way to make a difference*. Guardian Faber Publishing, 2015.

SINGER, Peter. *The most good you can do: How effective altruism is changing ideas about living ethically*. Text Publishing, 2015.

³ Globálnímu riziku, kterému je věnovaná velká pozornost, je například jaderná bezpečnost. Oproti tomu problém bezpečnosti umělé inteligence převyšující schopnosti lidstva „Superintelligence“ (viz např. BOSTROM, Nick. *Superintelligence: Paths, dangers, strategies*. OUP Oxford, 2014.) Problém bezpečnosti umělé inteligence je zkoumán jen málo výzkumníky, a tak finanční podpora tohoto výzkumu je efektivnější (uskuteční větší rozdíl) než obdobná částka věnovaná na již etablovaná témata.

⁴ Zajímavou otázkou může být, zdali by sám sebe označil Bentham za ateistu. Schofield opakuje ve svých dílech (SCHOFIELD, Philip. *Utility and democracy: The political thought of Jeremy Bentham*. Oxford University Press, 2006.), že není k tomu faktická evidence, i když stojí mimo pochybnost, že vystupoval rázně protinábožensky. Opačný názor ve smyslu přítomnosti evidence poskytuje Crimmins in James E. Crimmins. Bentham on Religion: Atheism and the Secular Society. *Journal of the History of Ideas*. s. 95-110.

⁵ POSTEMA, Gerald J. Bentham and the common law tradition. 1986.

⁶ ROSEN, F.; SCHOFIELD, P. *Rights, Representation, and Reform: Nonsense Upon Stilts' and Other Writings for the French Revolution*. Clarendon Press, 2002..

⁷ SCHOFIELD, Philip. *Bentham: A Guide for the perplexed*. Bloomsbury Publishing, 2009. s. 16-18. (Dále jen SCHOFIELD. *Bentham*.)

v obecném smyslu i debatu o moderním a postmoderním státu, v jejímž středu se Bentham nachází.

Je třeba poznamenat, ne jen jako pouhou sbírku anekdot, ale jako doklad Benthamových revolučních idejí, že byl terčem velice nekompromisních odsudků⁸: Goethe jej označil za „*strašně radikálního osla*“, J. M. Keynes považoval jeho ideje za „*červa, který hlodá uvnitř moderní společnosti a je odpovědný za přítomný morální úpadek*“, Emerson je nazýval „*páchnoucí filosofií*“. Pro Schumpetera byl Bentham „*tím nejplytčejším možným filosofem všech dob*“. A dokonce i jeho velký přímý filosofický pokračovatel John Stuart Mill o něm v eseji, jež hodnotil Benthamův profesionální život, napsal: „*Je štěstím pro svět, že Bentham se více zaměřil na právní vědu než na vlastní etické zkoumání.*“⁹. Ostatně pro tuto nesentimentální pozici je Mill kladně hodnocen¹⁰. Možná ani není náhoda, že opravdový důvod Millova nervového zhroucení nebylo přepracování z množství studia, ale skutečnost, že zrovna v tu dobu měl obtíže s editací Benthamových rukopisů k vydání. Bohužel je klasický utilitarismus znám spíše z populární eseje J. S. Milla „*Utilitarianismus*“¹¹, která více podléhala tlakům dobové kritiky, což zastírá Benthamův odkaz v jeho skutečných radikálních rysech.

1.2 Nikým neobjevený Bentham ve svých spisech a Bentham v očích interpreta

Vzhledem k tomu, že Bentham denně zvládl napsat 15 stran textu, je pochopitelné, že se musel nutně potýkat s problémy editace, dokončování svých děl a samozřejmě zachování myšlenkové konzistence. Dokonce i Philip Schofield, který je současným vedoucím Projektu Bentham, přiznává, že ze všech Benthamových zachovaných spisů sám přečetl stěží polovinu. Ostatně z 60 tisíc stránek manuskriptů byla editována a vydána zatím pouze polovina. Tento ambiciózní kontinuální projekt University College London spravuje Benthamův archiv¹², který se věnuje transkripcím jeho manuskriptů a vydávání literatury v žánru „*Bentham studies*“.

V této práci bude („pátý“) Bentham interpretován zejména v oblasti morální filosofie, a to v souvislosti s jejím založením v analýze jazyka. Analýza jazyka je užívána jako kritérium smysluplnosti, které spočívá přímo v Benthamově ontologii. Autor této metody ji užívá k

---

⁸ Citováno dle: PITKIN, Hanna Fenichel. Slippery Bentham: some neglected cracks in the foundation of utilitarianism. *Political Theory*, 1990. s 104.

⁹ MILL, John Stuart, et al. *Collected Works of John Stuart Mill, Volume X, Essays on Ethics, Religion and Society*. 1970. kapitola *BENTHAM 1838*

¹⁰ AUGUST, E. R. Mill as a Sage: The Essay on Bentham. *PMLA*, vol- 89, no. 1, s 142-153.

¹¹ MILL, J. S. *Utilitarianismus*. Přeložil Karel ŠPRUNK. Praha: Vyšehrad, 2011.

¹² V následujícím textu budou odkazy „UC“ referovat na dokumenty náležící UC Bentham Papers, University College London Library. První číslo značí číslo boxu, druhé pak stranu nebo svazek příslušného boxu. Katalog je dostupný online: <http://www.benthampapers.ucl.ac.uk/>

zavedení platných termínů i ospravedlnění morálních principů. Ve výkladu Benthamova myšlení není však možné se vyhnout při zkoumání právní a politické filosofii, což je samozřejmé, neboť Bentham je co do své „historické úlohy“ především právní a společenský reformátor, a až v další řadě utilitarista. Zřejmě ale toto utilitaristické, a prvnímu pohledu nepřístupné podhoubí – princip největšího štěstí největšího počtu –, musí být evidentně silný nástroj, pokud je jeho výsledkem dnešní (v podstatě Benthamovský) kalkuluující svět, kde jsou tak zabydlené Benthamovy neologismy jako „*international*“ nebo „*maximise*“.

Všeobecně panuje co do frekvence čtení benthamovského kánonu jistý konsenzus, že za relevantní dílo pro filosofickou reflexi Benthamova myšlení lze považovat *Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, které jsou doplněny o *Fragment on Government*¹³ a případně *Anarchical Fallacies*¹⁴. Posmrtně vydaná *Deontology* je do tohoto výčtu opatrně přidána také, poněvadž obsahuje důležité pasáže, které mohou rozšířit chápání Benthamovy individuální etiky („*personal ethics*“) je nutné mít na mysli, že se jedná o špatně editovanou práci a mnozí utilitaristé, jako například J. S. Mill¹⁵, vyjádřili politování, že vůbec spatřila světlo světa.

Úvod do principů morálky a zákonodárství byl poprvé vytištěn v roce 1780, ale k jeho vydání došlo až v roce 1789. Tento text původně zamýšlel Bentham jako úvod ke svému komplexnímu trestnímu zákoníku. V období mezi 70. a 80. lety 18. století strávil Bentham mnoho času rozvíjením myšlenky založení legislativní vědy na základě principu užitku. Výsledkem tohoto úsilí bylo zmíněné *Principy*¹⁶. Poté se věnoval rozvíjení teorie trestu. Druhá edice z roku 1823 byla obohacena o poznámkový aparát a Bentham provedl revizi terminologie. Nejpatrnější terminologickou změnou byl nový název pro Benthamův klíčový princip – největšího štěstí největšího počtu.

Původně se Bentham domníval, že jeho návrhy zákonů jsou kompatibilní s různými druhy vlády. Po roce 1820 však dospěl k názoru, že pouze reprezentativní demokracie umožní jejich naplnění a oddal se tedy politickému radikalismu. Tomuto postupnému přechodu mohlo před rokem 1820 výrazně napomoci setkání s dalším politickým radikálem Jamesem Millem. Názor, že Bentham se přiklonil k radikalismu pod vlivem Francouzské revoluce, který zastával

---

¹³ BENTHAM, Jeremy; BOWRING, John. *The Works of Jeremy Bentham*. vol. 1, Fragment on government

¹⁴ BENTHAM, Jeremy; BOWRING, John. *The Works of Jeremy Bentham*. vol. 1, Anarchical fallacies

¹⁵ MILL, John Stuart, et al. *Collected Works of John Stuart Mill, Volume X, Essays on Ethics, Religion and Society*. 1970. kapitola *BENTHAM 1838*

¹⁶ Principy jsou zkratkou pro *Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (IPML)

Mary Mack, je z mnohých důvodů neudržitelný¹⁷. Bentham o sobě navíc rád přemýšlel jako o „Newtonovi morálky“, a to z toho důvodu, že Newton vnesl svou práci do disciplíny fyziky řád a jasnost. Obdobně to Bentham měl v úmyslu i se svým plánovaným působením v morální vědě.

Benthamovy spisy pronikly i mimo anglofonní svět v podobě elegantních a tvůrčích francouzských „překladů“ Étienneho Dumonta (*Traité de législation civile et pénale*)¹⁸. Jednalo se však spíše o volnou editaci a interpretaci, takže mohou být vedeny polemiky, zda mají nárok být zařazeny do benthamovského kánonu. Benthamovy spisy a zvláště Dumontovy *Traité*s byly taktéž překládány do španělštiny, ruštiny, němčiny a některých dalších jazyků. Schofield¹⁹ na základě toho popsal 4 druhy možných Benthamů: *Prvním* je Bentham v podobě známé v Evropě a Americe skrze překlady a recenze Dumonta v devatenáctém století. *Druhý* Bentham je znám dnešním studentům společenskovedních disciplín na základě četby prvních kapitol *Principů*. Jako *třetí* Bentham vystupuje koncepce specializovaných odborníků na danou problematiku vycházejících z Bowringovy²⁰ edice. *Čtvrtý* Bentham má své jádro v „*Project Bentham*“ a nově editovaných *Collected works* na University College London, jejichž hlavním editorem je Schofield (již čtvrtý v pořadí). Svě výsadní postavení si zajistily zejména díky početným reedicím Benthamových spisů a transkripcí manuskriptů.

Na čem je pak založena koncepce *pátého* Benthama, a co si klade za cíl? Název této interpretační koncepce naznačuje explicitní přihlášení se ke Schofieldově výkladu, navazuje na jeho čtvrtého Benthama a odrazí se zejména od nově editovaného spisu *Of Ontology*²¹, který je pro tuto práci důležitý především na poli morální filosofie. Ačkoliv politologické důsledky Benthamovy morální teorie nepatří do okruhu, který má zájem tato práce obsáhnout, tak v problémech konfliktů vlastních zájmů a zájmu skupiny budeme odkazovat k řešení těchto problémů v reprezentativní demokracii, které byl Bentham velkým stoupencem. *Pátý* Bentham je tedy jednak filosofický, jednak historicko-biografický, přičemž má ve svém jádru jako výchozí bod ontologii, a nikoliv až plody letité práce završené ve zkratovitém sloganu „největší štěstí pro největší počet“. Nabízená koncepce *pátého* Benthama si klade za cíl odůvodnit

---

¹⁷ debata v SCHOFIELD. *Bentham*. s. 10.

¹⁸ „zpětně“ překládané do angličtiny

¹⁹ SCHOFIELD. *Bentham*.

²⁰ BENTHAM, Jeremy. *The Works of Jeremy Bentham*. Published under the Superintendence of his Executor, John BOWRING. 11 vols. Edinburgh: William Tait, 1838–1843.

[cit. 2017-07-08] Dostupné z <http://oll.libertyfund.org/titles/1920> (Dále jen BOWRING)

²¹ BENTHAM, Jeremy. *De l'ontologie et autres textes sur les fictions*. Texte anglais établi par Philip SCHOFIELD a Traduction et commentaires par Jean-Pierre Cléro et Chritian LAVAL. Paris: Seuil, 1997. (Dále jen *Of Ontology*)

Benthamovy výrazy potřebné k jeho utilitarismu, přeložit potřebné názvosloví do češtiny, dále na základě analýzy jazyka rozdělení entit na reálné („*real*“) a fiktivní („*fictitious*“) vysvětlit roli potěšení („*pleasure*“) a nakonec popsat předpoklady a části projektu „*felicific calculus*“.

1.3 Shrnutí

První kapitola ukázala disciplíny, které Bentham během svého života ovlivnil. Hlavní role Bentham spočívala v jeho právních a společenských reformách. Tato práce se však zaměří na jeho vedlejší roli – otce utilitarismu. V první kapitole byly popsány Schofieldovy koncepty Benthamů v závislosti na výběru knih z širokého spektra editovaných spisů a manuskriptů. Dále byly vytyčeny úkoly pro tuto práci – koncept Pátého Benthama: Objasnit základy Benthamovy morální filosofie a na základě jeho analýzy jazyka a ontologie odůvodnit klíčové termíny Utilitarismu. Zvolenými hlavními primárními spisy jsou *Introduction to the Principles of Morals and Legislation* a *Of Ontology*.

2. Ontologie, logika a jazyk

Metafyzika, se kterou Bentham pracuje v *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, může být vyhledána²² a rekonstruována z *Fragmentů*²³. Souborně vyšla také jako osmý díl Bowringovy edice pod jménem „*Ontology, Logic, Language*“²⁴. Ačkoliv ne všechna díla byla Benthamem řádně dokončena a editorská práce také není obecně přijímána kladně, je možné si o jeho myšlenkách učinit adekvátní představu. Právě Schofieldova editorská práce na Benthamově ontologii²⁵ napomohla tento nedostatek poněkud zmírnit.

Protože termíny, se kterými se operovalo v právu, byly dle Benthama nejasné a komplikované, měla jeho metafyzika sloužit zákonodárcům k tomu, aby vysvětlila, co vlastně právo je a jaké má být. Vysvětlením je myšlena rekonstrukce termínů na základě empirismu. Spolehlivým prostředkem vedoucím k pravdivému poznání měla být dle Benthama jasnost („*clarity*“)²⁶. Bentham v tomto navazuje na Locka, který nutnost jasnosti a rozlišitelnosti přebírá od Descarta. Dle dobového povědomí byla idea objasňovaná tím, že byla zanalyzována na jednodušších základní části. Tyto jednotlivé části mohou být nakonec vysvětleny pomocí svého původu v percepci, smyslovém vnímání. V tomto smyslu Bentham navazuje na Humeovo *Pojednání o lidské přirozenosti*.²⁷ Vysvětlení idejí je vázáno na percepci ve snaze konkretizovat abstraktní koncepty prostřednictvím analýzy.

Jádro Benthamovy kritiky tehdejší právní vědy a morálních teorií spočívalo v tom, že terminologie příslušných disciplín byla příliš abstraktní a tedy nejasná. Zmíněné metody, které převzal od Locka a Humea, ještě pro Benthama nebyly dostatečné a proto přišel s vlastními nástroji. Jednu z těchto klíčových nových metod nazval „parafráze“. Tuto techniku a k ní přidruženou klasifikaci entit si bere koncepce pátého Benthama jako svůj základ – vstupní předpoklad, pomocí něhož chce dospět k morální filosofii.

---

²² HARRISON, Ross. Bentham. London: Routledge and Kegan Paul, 1983. (Dále jen HARRISON)

²³ BENTHAM, Jeremy. *A Comment on the Commentaries and A Fragment on Government*. Edited by J. H. Burns and H. L. A. Hart. London: Athlone Press, 1977.

²⁴ BOWRING, vol. viii.

²⁵ *Of Ontology*

²⁶ HARRISON. s. 50.

²⁷ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. Edited by L. A. Selby-Bigge. New York: Oxford University Press, 1960. Treatise 1.3.2.

2.1. Klasifikace entit

Bentham pojímal reálné entity jako tělesa („*bodies*“) nebo substance, které mohou být vnímány smysly. Taková tělesa se projevují určitými vlastnostmi, a i když nemůžeme tyto vlastnosti vnímat všechny najednou, hovoříme o nich tak, jako by to bylo možné. Jelikož mluvíme o jménech takových predikátů stejně, jako by byly substancemi (tj. referenty), jsou gramaticky nerozlišitelné. Z toho důvodu je Bentham rozlišuje jako protiklady: Smyšlené *fiktivní entity* („*fictitious entities*“) jsou v opozici ke skutečným *reálným entitám* („*real entities*“).²⁸ O existenci fiktivních entit je tedy možné mluvit jen díky odvození z ideje reálných entit, a proto jsou fiktivní entity plně závislé na existenci reálných entit. Fiktivní entity mohou být užité tímto způsobem dokonce například v geometrii, kde mluvíme o bezrozměrných bodech nebo úsečkách bez šířky.

Pro toto dělení entit Bentham užívá termín „*the comprehensive and instructive distinction*“,²⁹ a na základě této distinkce usuzoval, že fiktivní entity nemohly být určeny aristotelskou definicí „*per genus et differentiam*“, protože nejsou žádného rodu. Fiktivní entity mohou ale být klasifikovány na základě substance, ke které přináleží.

2.2 Metoda parafráze

Benthamovým způsobem, jak vykládat fiktivní entity, a tedy smysluplně o nich hovořit, byla metoda parafráze („*paraphrasis*“). Tato metoda spočívala v použití libovolného množství vět k popisu toho, jak se nám v posledku jeví dané těleso, jaké vlastnosti vykazuje³⁰ – což je převedení na reálné entity. Jak taková metoda prakticky funguje, si můžeme předvést na příkladu principu užitku (viz následující kapitoly), který je fiktivní entitou. Vyložíme jej pomocí jeho vztahu ke štěstí, které je opět fiktivní entitou, a následně popíšeme fiktivní entitu štěstí dle jeho vztahu k reálným entitám potěšení a bolesti. Uvedené vysvětlení se podobá historii principu užitku. Byla analogická co do struktury tomu, jak v Benthamově mysli postupně míšením vznikla³¹ fráze „největší štěstí pro největší počet“ jako cesta od užitečnosti, prezentované Humem, přes Helvétiem navržené připojení užitku ke štěstí, a tedy i potěšení a

---

²⁸ *Of Ontology*. s. 80 srov. SCHOFIELD. *Bentham*. s. 8

²⁹ BOWRING. viii, s. 262

³⁰ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 8 dle UC cxxxv.59

³¹ BENTHAM, Jeremy. *The Collected Works of Jeremy Bentham: Deontology. Together with a Table of the Springs of Action and the Article on Utilitarianism*. 1983. s. 299 srov. SCHOFIELD. *Bentham*. s. 9.

bolesti. Tato cesta byla letitá, a dokazují nám ji Benthamovy dopisy přátelům a změny zachycené v editorských poznámkách v následujících nových vydáních jeho knih. Metoda parafráze je vlastně kontextuální definicí, tak jak ji užíval Quine, který se přímo k Benthamovi přihlásil³².

2.3 Od studia „bytí“ ke studiu „dobrého bytí“³³

Benthamova práce na poli ontologie systematicky prostupuje jeho myslitelskou dráhu a také proto je předpokladem předkládané koncepce páteho Benthama. Za logicky počáteční bod Benthamovy filosofie počítá Schofield³⁴ studium bytí a obzvláště „dobrého bytí“ tedy „*well-being*“. Tuto „uměleckou“ disciplínu Bentham nazýval „*eudaemonics*“. Měla podle něho být cílem každého umění a zároveň předmětem každého odvětví vědy, a to tak, že jakožto umění má za cíl svého snažení podílet se na dosahování blahobytu, zatím co ve smyslu vědy, respektive vědění, se jedná o vědomí toho, jakým způsobem se má člověk zachovat, aby efektivně provozoval dané umění. Za „dobré bytí“ Bentham považoval takový stav bytosti nadané cítěním, které je žádoucí, přičemž tento tvor je jakýmsi nástrojem nebo nositelem štěstí. Věda, která se zabývá bytím, se nazývá ontologie, zatím co eudaemonika byla uměním „dobrého bytí“. Obecná distinkce mezi vědou a uměním byla vedena mezi praxí a věděním a též mezi performancí a způsobem, jak něco dosáhnout. Dle Benthama však nebylo dělení binární a jednotlivé disciplíny často zahrnovaly oba obory. Například ontologii považoval Bentham za vědu i umění zároveň.

Bentham dále dělil ontologii do několika disciplín: „*coensopic ontology*“ se zabývala vlastnostmi a přidruženostmi společnými všemu bytí. „*Idioscopic ontology*“ se zabývala vlastnostmi a přidruženostmi charakteristickými pro rozdílné třídy bytí a následně se dělila na dvě disciplíny: „*somatology*“, která se zabývala tělem, a „*pneumatology*“, která se zabývala myslí. Pneumatologie se dále dělila na „*pathoscopic pneumatology*“ zajímající se o schopnost vnímání, zatím co „*nooscopic pneumatology*“, neboli noologie, se zabývala intelektem.

---

³² QUINE, Willard Van Orman. *Epistemology Naturalized* in QUINE, Willard Van Orman. *Ontological relativity and other essays*. Columbia University Press, 1969. s. 72.

³³ Jedná se o překladatelskou snahu zachytit obraz anglického „*well-being*“, které můžeme užívat synonymně k „*happiness*“. Dobrým bytím je myšleno štěstí. Termín blahobyt není použit, protože v běžné řeči je blíže předmětu studia ekonomů, nikoliv fenomenologickému štěstí s referentem ve fyziologii. Ačkoliv Bentham ztotožňuje „*well being*“ s „*happiness*“, tak v dnešním etickém diskurzu, zejména neutilitaristickém, se většinou odmítá.

³⁴ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 9.

Noologie dále Bentham dělil na „*coenonesioscopic*“, jejímž oborem je komunikace a nakonec „*plasioscopic*“, tedy logikou, která byla uměním myslet.³⁵

Logika byla pro Benthama uměním, které má za cíl poskytovat co nejlepší směřování lidské mysli ve své snaze naplnit nějaký záměr nebo cíl tak, aby tohoto způsobu dosažení mohlo být užito v praxi. Žádná z lidských disciplín však neležela mimo oblast zájmu logiky – logika byla aplikovatelná jak pro vědění, tak jednání. Dále logika nebyla hodnotově neutrální³⁶, totiž jen ty nejlepší činnosti ústící v nejlepší výsledky v dané oblasti se mohly nazývat logikou. Účelem nebo cílem logiky v posledku bylo „*well-being*“ cítících bytostí, tak jako u všech ostatních odvětví vědy a umění, ať už etiky nebo medicíny.

Ovšem bez jazyka by nebylo ani logiky jako umění myslet, tedy procesů lidské mysli. Řeč je složena ze znaků označujících to, co slyšíme, vidíme a čeho se dotýkáme, a je prostředkem komunikace a nástrojem myšlení. Označení („*designation*“) je správné označování daných věcí³⁷ a slouží k tranzitivnímu účelu při komunikaci adresované druhým myslím. Naopak intransitivní účel nastává, když mysl sama rozmýšlí. A protože se většina komunikace děje v tranzitivní rovině, je podíl procesu označování na „dobrém bytí“ nesmírně důležitý³⁸.

Jazyk je samozřejmě nesmírně bohatý, což je dáno jeho širokým využitím ve všech možných situacích celým společenstvím lidí. Nicméně je i zdrojem chyb. Původem těchto chyb může být špatné užívání slov, tvoření špatných kombinací. Jedním z hlavních účelů umění a vědy logiky³⁹ je ustanovit ideje jasné a určité, a tím zbavit jazyk chyb. Benthamův zájem o jazyk byl soustředěn na to, jak jazyk může přesně popisovat fyzický svět a zároveň tak činit i nepřesně a chybně. Aby byla řeč smysluplná, musí referovat k nějakému fyzickému předmětu nebo předmětům.

Základní jednotkou jazyka byla pro Benthama věta⁴⁰, která musela obsahovat explicitně nebo implicitně následující čtyři základní prvky: podmět, přívlastek nebo přísudek, sponu a způsob vyjádření existence. Podstatné jméno však nemusí nutně reprezentovat nějaký fyzický fakt (objekt), nýbrž může reprezentovat například nějakou vlastnost fyzického předmětu nebo

---

³⁵ dle SCHOFIELD. *Bentham*. s. 11: BENTHAM, Jeremy. *Chrestomathia*. Edited by M. J. Smith and W. H. Burston. Oxford: Clarendon Press, 1983. Table V.

³⁶ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 11: BOWRING. viii, s. 219.

³⁷ Označujeme podstatnými jmény nějaké předměty.

³⁸ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 12: BOWRING. viii, s. 222)

³⁹ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 13: BOWRING. viii, s. 221)

⁴⁰ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 13, BENTHAM, Jeremy. *Chrestomathia*. Edited by M. J. Smith and W. H. Burston. Oxford: Clarendon Press, 1983. s 396–7, 399.

abstrakci. Avšak gramatická struktura není schopna rozlišit, do které ze zmíněných kategorií podstatné jméno patří. Ve větě samotné a v jejím kontextu, který poskytuje, je smysluplné hovořit o vlastnostech fyzického objektu, jako je například sladkost jablka, nebo je možné mluvit o abstrakci, jako je zákon nebo povinnost.

Smysluplností míní Bentham to, že se hovoří o vlastnostech a abstrakcích, jakoby to byly fyzické předměty (např. člověk nebo kámen). Fundamentální rozdíl mezi jmény fiktivních entit (např. právo) a jmény reálných entit (např. jablko) byl tak zastřen jazykem. Ačkoliv je však mysl matena užíváním fiktivních entit, přesto nemají a ani nemohou být z diskursu vyloučeny, neboť bez nich by nebylo myšlení téměř vůbec možné. Správná koncepce jazyka, respektive vztah jazyka a lidských percepčí světa, je pro Benthama jediným způsobem rozlišování mezi pravdou a omylem, fyzickými fakty a duševními výmysly. Reálné entity jsou tělesné substance („*corporal substance*“), o kterých se tvrdí, že existují. Fiktivní entita je předmětem smysluplného diskursu, o níž se hovoří, jako by existovala, třebaže se tím nemyslí připsování reálné existence⁴¹. Pokud někdo zavrhne Benthamovu koncepci jazyka, nepřijímá *ipso facto* koncepci pátého Benthama. Jestliže někdo nepřijme Benthamovu ontologii, zavrhne i jeho koncepci jazyka a tranzitivně koncepci pátého Benthama.

2.4 Dělení reálných entit

Kategorii reálných entit Bentham dále dělí na vnímatelné reálné entity („*perceptible real entites*“) a odvozené reálné entity („*inferential real entites*“)⁴². Reálné entity jsou ty, o jejichž existenci jsme se dozvěděli vnímáním za pomoci smyslů. Takovou reálnou entitou může být jablko, jež držíme v ruce, nebo hvězda, kterou pozorujeme teleskopem. Reálné odvozené entity nejsou známe skrze smyslové vnímání, ale jsou odvozeny pomocí usuzování. Povaha takových entit nedovoluje, aby byly vnímány smysly přímo a jejich existence by nemohla být ani verifikována pomocí lidských smyslů. Samotný koncept fiktivní entity Bentham převzal od d' Alemberta⁴³, respektive přiznal, že se poprvé s tímto termínem „*être fictif*“ setkal právě u něj. Jako příklad toho, co není reálnou odvozenou entitou, uvádí Schofield⁴⁴ jistou planetu. Tato planeta není pozorovatelná ze Země a o její existenci jsme se dozvěděli díky gravitačnímu působení na jiný objekt, který je smysly pozorovatelný. Jedná se o vnímatelnou reálnou entitu,

---

⁴¹ *Of Ontology*. s. 86, 164. srov. SHOFIELD. *Bentham*. s. 14.

⁴² *Of Ontology*. s. 84. srov. SHOFIELD. *Bentham*. s. 15

⁴³ BOWRING, iii, s. 286.

⁴⁴ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 15.

jejíž existenci jsme dokázali odvozeně. Stejně tak dnes pozorujeme například elektrony jako stopy v mlžné komoře, analogicky lze hovořit o prožitcích potěšení a bolesti a jejich neurofyziologickém korelátům.

Proti Benthamovi lze namítnout, že vztah mezi světem a lidskou myslí neodpovídá zmíněnému Benthamovu rozvrhu, protože to, co lidská mysl vnímá přímo, jsou percepce samy, nikoliv fyzické objekty. Pokud by mělo být dělení odvozených a vnímatelných reálných entit dodrženo přísně, tak vnímatelnými reálnými entitami by byly jen percepce samotné, kdežto fyzické objekty by byly odvozené.⁴⁵ Bentham se však drží předpokladu existence reálného fyzického světa, který zapříčiňuje percepce.

Schofield⁴⁶ poukazuje na rozdíly mezi Benthamovou a Humeovou terminologií. Zatímco Bentham označoval přímé percepce fyzikálních objektů jako „ideje“, Hume⁴⁷ užíval pro přímé percepce termínu „imprese“ a pro jejich odvozené obrazy užíval termín „ideje“. Ovšem na jiném místě Bentham Humeovu terminologii zachovává⁴⁸. Přes tyto drobné nejasnosti lze tvrdit, že by Bentham kategorizoval Humeovy impresse a ideje jako vnímatelné reálné entity.

Percepce lze chybně interpretovat jako doklad existence nějakého fyzického objektu.⁴⁹ Někdo může nabyt z percepce jisté kombinace tvarů a barev dojem, že vidí živého člověka, ačkoli ve skutečnosti se dívá na voskovou figurínu. I když tuto i předchozí námitku bral Bentham v úvahu, tak tělesy („*bodies*“) nebo substancemi („*substances*“), které existují ve fyzickém světě, nazýval „vnímatelné reálné entity“ referující k „tělesným substancím“ a termín „odvozené reálné entity“ k „netělesným substancím“.⁵⁰

Ke zmíněným odvozeným reálným entitám se může dle Benthama řadit lidská duše ve stavu oddělení od těla a Bůh, neboť obě entity ještě nikdo nikdy nespatriil, alespoň tedy nikdo hodnověrný.⁵¹ Na skutečnosti, jako je lidská duše, která nebyla nikdy smyslově vnímána, muselo být tedy usuzováno jen pomocí odvození („*inference*“). Když ale někdo není dostatečně přesvědčen odvozovacím procesem zakládajícím existenci dané odvozené reálné entity, tak pro

---

⁴⁵ *Of Ontology*. s. 180.

⁴⁶ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 16.

⁴⁷ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. Edited by L. A. Selby-Bigge. New York: Oxford University Press, 1960. Treatise 1.

⁴⁸ *Of Ontology*. s. 172.

⁴⁹ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 16.

⁵⁰ *Of Ontology*. s. 182.

⁵¹ *Of Ontology*. s. 174.

něj dané podstatné jméno nebude referovat k reálné entitě, nýbrž k ne-entitě („*non-entity*“). Ne-entity nemohou být nahrazeny fiktivními entitami, protože fiktivní entity se musí vztahovat nějakým způsobem k fyzickému světu. Podstatná jména, která referují k ne-entitám, a ty nemohou být vnímatelné a nemohou být ani odvoditelná z vnímatelného. Hlavní rozdíl v posledku, co se kategorizace daných podstatných jmen týče, mezi nimi a odvozenými reálnými entitami, je osobní přesvědčení, víra v to, zdali skutečně existují.

Smyšlená entita⁵² sdílí s ne-entitami a odvozenými reálnými entitami to, že nemůže být vnímána lidskou myslí. Smyšlená entita („*fabulous entity*“) je také předmětem víry, že má materiální povahu a může být pojmenována myslí jako skutečně existující věc. Jako příklady uvádí Bentham mytické bohy⁵³, panovníky nebo chiméry a draky. Dalším příkladem smyšlené entity je Dábel, který je popsán charakteristikami svého fyzického vzhledu. Kdo je přesvědčen, že taková bytost může existovat, bude zacházet s referentem tohoto podstatného jména jako s reálnou entitou. Zatímco u zákona jako fiktivní entity⁵⁴, ať už jej uznáván nebo ne, nikdo nepředpokládá, že by se mohl fyzicky vyskytovat. Proto subjektivní názor jednotlivých lidí nesmí stát mimo diskurs.

Schofield⁵⁵ vykládá Benthamovo pojetí existence duše tak, že vzhledem ke skutečnosti, že lidskou duši ještě nikdo nikdy smyslově nevnímal, má být lidská duše považována nikoliv za odvozenou reálnou entitu, ale za ne-entitu. Bentham však prý implicitně připouštěl, že to je jeho soukromý názor. Pokud by ovšem někdo uvěřil, že lidskou duši pozoroval, nebo by uvěřil jinému člověku, že ji pozoroval, byla by pro něj duše reálnou entitou. To však neznamena, že pouhou vírou se věci stávají skutečnými; přesvědčení se stávají pravdivými na základě souladu se skutečnostmi ve fyzickém světě. Díky tomu může pravdivé přesvědčení přispívat ke štěstí. Zatímco přesvědčení o neexistenci zdi neumenší bolest při nárazu hlavou do tohoto objektu, tak přesvědčení o neexistenci Boha samo o sobě nevyústí v žádné utrpení. Ač Bentham nikde explicitně nedeklaroval ateismus, z předchozího výkladu jeho ontologie by mělo být zřejmé, že Bůh není předmětem přímého ani nepřímého vnímání, a kdo by něco takového tvrdil, říká podle Benthama nesmysly. Dalším z důvodů, proč Bentham explicitně nikde netvrdí, že

---

⁵² SCHOFIELD. *Bentham*. s. 17. *Of Ontology*. s. 178.

⁵³ Distinkci mezi mytickým bohem a bohem filosofů můžeme vést tak, že mytičtí bohové berou na sebe fyzickou podobu a zasahují do fyzického světa, ve kterém platí fyzikální zákony. Naopak druhý příklad Boha křesťanů či filosofů značí jeho nepodmíněnost fyzickému světu.

⁵⁴ *Of Ontology*. s. 86.

⁵⁵ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 20.

„(křesťanský) Bůh neexistuje“, je skutečnost, že z jeho systému vyplývá, že věta, jejímž podmětem je ne-entita, nemůže být ani pravdivá, ani nepravdivá, a je tudíž nesmyslná.

2.5 Metoda frazeoplerózy

Bentham byl přesvědčen⁵⁶, že existence fyzického světa je nezávislá na lidské mysli, a že vše, co může být předmětem poznání, jsou fyzické věci. Do kategorie fiktivních entit nespádaly věci s fyzikou existencí, ale vděčily za svou existenci výlučně jazyku⁵⁷. Mysl provádí operace systematizace („*methodization*“) a uspořádání („*arrangement*“).⁵⁸ Fyzické předměty mohou být systematizovány a uspořádány fyzicky třeba tak, jak jsou uspořádány rostliny v muzeu, jen uvnitř mysli – například dle biologické klasifikace, která je pouze předmětem jazyka a domluvy⁵⁹. Tyto psychologické entity jsou jména.

Vezměme si příklad věty⁶⁰: „Toto jablko je zralé.“ Jablko je reálnou entitou, ale jeho vlastnost zralosti není entitou nezávislou na jablku, neboť bez jablka by žádná zralost neexistovala. Zralost je jazykově vytvořenou fiktivní entitou. Z předchozích podkapitol víme, že pouze reálné entity jsou tělesnými substancemi a mají existenci, zatímco o fiktivních se jen hovoří, jako by takovou existenci měly. Jména fiktivních entit nemohla být ukázána pomocí reprezentací. Pro fiktivní entity nemůžeme použít ani aristotelskou metodu definice „*per genus et differentiam*“, protože nemáme nadřazený genus pro daný agregát. Slova jako „právo“, „moc“ apod., která jsou tak hojná v etice a právní vědě, nemají nadřazený rod, a proto nemohou být takto definována.

Benthamovo řešení⁶¹ zahrnuje komplementární techniky parafráze („*paraphrasis*“) a frazeoplerózy („*phraseoplerosis*“). Pomocí těchto technik se vykládala podstatná jména, která reprezentovala fiktivní entity tak, že se ukázalo na jejich vztah k těm, které reprezentují reálné entity. Technikou archetypizace („*archetypation*“) se má pak ukázat jakým způsobem veškerý jazyk pramení z fyzického zobrazení.

---

⁵⁶ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 22.

⁵⁷ *Of Ontology*. s. 82.

⁵⁸ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 22.

⁵⁹ BOWRING. vii, s. 262.

⁶⁰ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 23.

⁶¹ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 23.

Frazeopleróza, která je nasycením fráze nebo úseku věty, logicky předcházela⁶² operaci parafráze. Jak již bylo zmíněno, dle Benthama dávají slova smysl pouze v kontextu věty, která má čtyři základní prvky, ať už explicitně nebo implicitně (protože se v běžné řeči občas vypouštějí nějaké prvky věty nebo jsou předpokládány a tak zamlčeny). Frazeopleróza má tyto vypuštěné prvky doplnit. Schofield⁶³ uvádí Benthamův příklad⁶⁴: Někdo se podívá na svého syna a řekne „John“. John to může pochopit dvojím způsobem. Buďto otec říká: „Mé přání je, abys naslouchal (co ti chci říct).“ Nebo otec říká: „Mé přání je, abys přišel (ke mně respektive ke křeslu, v němž sedím).“

2.6 Aplikace parafráze

Jakmile se provede frazeopleróza, čímž se doplní věta, je teprve možné začít s následující technikou parafráze. Slovo se dle Benthama⁶⁵ vykládá pomocí parafráze tak, že celá věta je přeložena do jiné věty, ve které slova vyjadřují jednodušší ideje než ve větě předcházející. Na příkladu povinnosti („*duty*“) Bentham ilustruje svou operaci parafráze. Člověk X má politickou povinnost, když člověk Y má právo člověka X k donucení ji vykonávat. V tomto případě měl X povinnost vůči Y a Y právo vůči X. Y má politické právo nechat X činit to, za co by byl X trestán, kdyby to nečinil, za předpokladu výzvy od Y. Trest spočíval v bolesti. Tato bolest měla být vázaná na určitou činnost, měla nabývat jistou míru a měla pocházet od určitého zdroje. Zmíněný výklad vyřešil pojem mít povinnost pomocí převedení věty do věty s jednoduššími pojmy, kde se jedná o trpění bolesti učiněné vykonavatelem práva za to, že někdo nevykonával nějakou činnost, když někdo měl na to právo. Samozřejmě je nutné dále pokračovat ve vysvětlování slov v této větě, jako je právo a další. Jak ale bylo zmíněno výše, parafráze je postupné objasňování, v tomto případě zaměřené na jedno slovo.

Jméno fiktivní entity bylo vyloženo pomocí předvedení jeho vztahu ke jménům reálných entit, ze kterých jsou v posledku utvářeny. Reálnou entitu, ke které bylo připojeno jméno fiktivní entity a na které bylo jméno fiktivní entity závislé, označuje Bentham⁶⁶ za reálný zdroj, dostatečnou příčinu nebo propojující princip. Kdyby se naopak parafráze nezdařila, tak by se

---

⁶² BOERING. viii, s. 247.

⁶³ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 24.

⁶⁴ BOWRING. viii, s. 321-2.

⁶⁵ Fragment on Government. 495n srov. SCHOFIELD. *Bentham*. s. 24.

⁶⁶ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 25. BOWRING. viii, s. 246.

daná fiktivní entita zařadila do kategorie ne-entit. Její jméno by se stalo pouhým zvukem a kdykoliv by se vyskytla jako součást věty, tak by se taková výpověď stala nesmyslem.

Úspěšný výklad termínu odhalí jeho archetyp, tj. nějaký fyzický obraz, ze kterého pramení každá idea. Schofield⁶⁷ tento proces popisuje jako pochopení ideje pomocí toho, že v mysli vyvstane buďto fyzický předmět nebo vnitřní pocit, a to bude rozpoznáno jako skutečný zdroj, ze kterého byla daná idea odvozena.

Schofield⁶⁸ vybírá jako ilustraci Benthamova užití parafráze a jí příbuzných technik skupinu etických fiktivních entit, konkrétně větu: „Povinnosti, práva a další výhody jsou závislé na povinnosti.“ Reálným zdrojem uvedených fiktivních entit je smyslový pocit, který není jen vjemem, ale vjemem produkujícím potěšení nebo bolest. Nejprve se pomocí operace frazeoplerózy umístí slovo povinnosti do věty: „Povinnost je uvalena na člověka“. Podmět je „povinnost“, přísudek tvoří „uvalena na člověka“ a sponu tvoří slovo „je“. Operace parafráze provedeme následujícím způsobem: „Povinnost (povinnost chovat se dle určitého způsobu) je uvalena na člověka (je o ni mluveno jako o uvalené na člověku) tak, že v případě jeho selhání v tom, že se bude chovat dle určitého způsobu, tak bude tomuto člověku sníženo štěstí nebo způsobena bolest.“ Jakmile se tato operace výkladu provede na termínu „povinnost“, tak je možné pokračovat na další termíny, jako je například „právo“, na základě něhož se povinnost formuluje.

2.7 Vazba ontologie na štěstí

Benthamova ontologie měla v sobě kousek subjektivismu, jak bylo patrné při diskuzi o určení reálných odvozených entit, jako je Bůh nebo duše. Na druhou stranu hodnota jednotlivých přesvědčení byla určována podle toho, do jaké míry spějí ke štěstí, tedy navyšování štěstí a umenšování bolesti jako reálných entit ve světě, což svědčí o naturalistických základech jeho ontologie.

Schofield⁶⁹ svou naturalistickou interpretaci Benthama opírá například o jeho Deontologii⁷⁰, kde Bentham tvrdí, že lidé sdílejí stejnou fyziologii („*pathology*“). Každý jednatel je motivován potěšením a chce se vyhýbat bolesti, a i když lidé mají rozdílná

---

⁶⁷ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 25.

⁶⁸ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 26. *Deontology*. s. 207.

⁶⁹ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 27.

⁷⁰ *Deontology*. s. 87.

přesvědčení, tak přesto se zaměřují na štěstí. Jelikož fyziologie ostatních zvířat i jejich chování v usilování o potěšení a vyhýbání se bolesti má stejný substanciální základ jako fyziologie lidská, tak nebyl důvod zvířata, respektive jejich zájmy, vyloučit z diskuzí o morálce. Problému subjektivního vnímání štěstí bude věnována pozornost v následujících kapitolách zabývajících se morálkou, kalkulem a soukromou etikou.

2.8 Shrnutí

V druhé kapitole byla vyložena Benthamova metafyzika na základě jeho spisu *Of Ontology*. Účelem metafyziky pro zákonodárce bylo užít svých metod k projasnění příliš abstraktních termínů, kterými byl právní a morální diskurz přeplněn. Základem se stala klasifikace entit – reálných a fiktivních. Následně byl popsán vztah závislosti fiktivních entit na entitách reálných, které jsou založeny na substanci. Pomocí tohoto vztahu byla zavedena metoda výkladu fiktivních entit – parafráze. Tato metoda slouží k tomu, aby vyložila podstatná jména, která reprezentovala fiktivní entity, aby se ukázalo na jejich vztah k fiktivním entitám. Druhá metoda frazeopleróza doplňuje zamlčené prvky věty. Na závěr byl pomocí těchto metod a klasifikace disciplín ontologie vyložen vztah mezi bytím a „dobrým bytím“ a souvislost štěstí a fyziologie, které mělo být zárukou smysluplnosti užívání těchto termínů.

3. Založení principu užitku v Úvodu do principů morálky a zákonodárství

První dvě kapitoly *Principů* jsou pro koncepci pátého Benthama zvoleny proto, aby se na základě čtení základních instrukcí pro legislátora vzneslo několik problémů. Tyto problémy budou postupně vysvětleny v následujících kapitolách. Praktické problémy, jako například nakládání s minoritami, se budou řešit nikoliv proto, že koncepce pátý Bentham by snad měla ambici se stát praktickou etikou, ale využívá tyto námitky jako ilustrace metody pracující se štěstím – principu užitku.

3.1 O principu užitku

Ještě předtím, než budou vymezeny hlavní otázky vycházející z první kapitoly *Principů*⁷¹, která je bezesporu vůbec nejcitovanější pasáží klasických utilitaristů, tak je nutné upozornit na nenápadný dovětek přiřazený na konci, který je bohužel učebnicovými formulacemi principu užitku opomíjen. Dovětkem je Benthamovo upozornění, že vzletná slova a metafora, za kterou však můžeme považovat i jeho úvod, nejsou prostředky vedoucí k pokroku morální vědy⁷², a proto je žádoucí ona vzletná slova parafrázovat.⁷³ Zamýšleného pokroku má být dosaženo v morální vědě. Co je to ale morální věda a existuje také morální umění nebo umění morálky? Dle Benthama nejsou obory působnosti vědy a umění disjunktní a většinou jsou v určité činnosti v součinnosti oba přístupy. Pokud bychom měli však vést určitou hranici mezi vědou a uměním, tak umění je praxí snažící se o vykonání, zatímco vědou je vědění usilující o znalosti.⁷⁴

Poněkud okázale a dramaticky Bentham popisuje⁷⁵ úděl lidstva spoutaného řetězy svých pánů – bolesti a potěšení, do kterého bylo uvrženo přírodou⁷⁶. Koncept dvojice potěšení a bolesti je základem jak pro etiku, tak psychologii. Dvojice ustanovuje to, co máme⁷⁷ dělat a poskytuje kritérium dobrého a špatného. Pomocí potěšení a bolesti vysvětluje Bentham i

---

⁷¹ Komentátoři zkracují název do PML, IMPL či *Introduction* nebo *Principles*, zde budiž pokračováno v konvenci *Principles*, tedy *Principy*.

⁷² „*moral science*“

⁷³ Nikoliv ve běžném smyslu, ale pomocí Benthamovy techniky „*paraphrasis*“, pomocí níž se převádějí smyšlené termíny („*fictional entities*“) do skutečných entit („*real entites*“). viz kapitola „*Ontologie, logika a jazyk*“.

⁷⁴ „*Practice, in proportion as attention and exertion are regarded as necessary to due performance, is termed art. Knowledge, in proportion as attention and exertion are regarded as necessary to attainment, is termed science.*“ in BENTHAM. *The Rationale of Reward*. Book III., Ch. I.: Art and Science - divisions.

⁷⁵ IPML (1.1)

⁷⁶ Nebo svou přirozeností, čímž nemělo být myšleno boží stvoření, ale lidská fyziologie a psychologie.

⁷⁷ „*ought to*“

proximální zákonitosti lidské psychologie, tedy fungování lidské mysli⁷⁸, a to tak, že jen potěšení a bolest určuje to, co děláme, říkáme i myslíme. Rozsah této výměry přímo sahá zřejmě jen k lidské motivaci a pragmatického rozměru nabývá až sekundárně. Patrný je hned problém, a to jakým způsobem Bentham přechází od popisu „jen potěšení a bolest určují, co budeme dělat“ k předpisu: „jen potěšení a bolest určují, co máme dělat“, kterým se dále zabývá podkapitola 5.1 Od psychologie k morálce.

Toto lidské poddanství potěšení a bolesti je faktickou daností, tedy přírodním fenoménem a Bentham jej učinil základem pro princip užitku⁷⁹. Princip užitku tak má zacházet se štěstím pomocí rozumu a práva, čímž myslí Bentham pouze to, že tento systém nepodléhá libovůli jednotlivce oproti jiným možným systémům, ale snaží se o systematicčnost a může být dokázán odvozením z axiomů. S názvem Princip užitku však nebyl spokojen⁸⁰ a postupně upouštěl od jeho pravidelného jmenování v dalších dílech a korespondenci, protože užitečnost dostatečně neodkazovala na propojení idejí potěšení a bolesti tak, jako tomu odpovídá štěstí. Užitečnost taktéž dostatečně neupozorňuje na počet, tedy nejdůležitější okolnost (tj. jeden z aspektů) podílející se na celkové bilanci potěšení a bolesti. Proto Bentham nahrazuje tento princip jiným – Principem největšího štěstí. Pomyslnou vinu svaluje na Humea⁸¹, od kterého koncept užitečnosti a tedy i název původně převzal. Princip užitku je normou formulovanou pro každé jednání, která hodnotí, nakolik daný skutek podporuje štěstí zúčastněné skupiny⁸². Mezi hodnocené skutky patří jak každé jednání jednotlivce, tak všechna opatření vlády. Kdo všechno je zahrnut v rámci zúčastněné skupiny, však není úplně jasné. Týká se to všech bílých mužů, všech lidí nebo i bytostí vnímajících bolest a utrpení? Pokud legislativec v zastupitelské demokracii navrhuje zákon, tak bere ohled za zájmy svých občanů, ale zároveň má dodržovat princip největšího štěstí. Možné řešení tohoto konfliktu nabídne 6. kapitola Kalkul štěstí.

Za užitek považuje Bentham vlastnost jakéhokoliv skutku, pomocí něhož se umožňuje nebo vytváří přínos, výhoda, dobro nebo štěstí. Tento výčet má být v tomto konkrétním případě tím samým. Rozhodně se nejedná o obecnou ekvivalenci těchto termínů, spíše se jedná o parafrázi v běžném (nebenthamovském) smyslu. Taktéž je užitkem míněno odvrácení škody, bolesti, zla nebo neštěstí. Zvažovaným štěstím a neštěstím je myšlena bilance štěstí nějakého

---

⁷⁸ Mysli, nikoliv duše. Koncept duše je ještě méně než smyšlená entita, Bentham ji vůbec nepovažuje za entitu („*non-entity*“).

⁷⁹ „*the Principle of utility*“

⁸⁰ IPML (1.1): poznámka pod čarou, vložená v druhém vydání, červenec 1822.

⁸¹ HARRISON. s. 169. odkazuje na Benthamovu korespondenci in UC 10.129

⁸² IPML (1.2)

jedince nebo zájmy celé komunity. Jedinec je skutečnou entitou, u které můžeme poukazovat na jeho štěstí, ale společenství jedinců a jeho zájem nejsou skutečnou entitou. I když společenství je smyšlenou entitou, tak je možné na základě jeho složení z jednotlivců s vlastními zájmy říct, že zájem společenství jakožto souhrnu jednotlivců je součet zájmů všech členů. Skutek podporující zájem jednotlivce je takový, který tíhne ke zvýšení celkové sumy štěstí. Takovým skutkem se může stát konkrétní čin jednotlivce nebo například i opatření vlády⁸³.

Bentham považuje za příznivce⁸⁴ principu užitku toho, kdo při zvažování, pro který čin, či opatření se rozhodne, podřizuje své rozhodnutí dle jeho dopadu na celkové štěstí dané komunity, což je poněkud triviální tvrzení. Oproti tomu lze za velice silné tvrzení považovat odvození významu slov, které by jinak dle Benthama neměly žádný vliv. Totiž tyto smyšlené entity jako správné, špatné, „má být“ (*ought*) a „nemá být“ (*ought not*) jsou užívány smysluplně právě jen tehdy, když jsou odvozeny, respektive jsou závislé na principu užitku, který, ač je sám smyšlenou entitou, je odvozen od skutečných entit potěšení a bolesti⁸⁵. Tehdy a jen tehdy, je-li jednání v souladu s principem užitku, a právě díky tomu, se o takovém jednání se může smysluplně prohlásit, že má být činěno nebo že je správné. Tomu odpovídá, že se o takovém jednání může smysluplně prohlásit, že není tím, co by mělo být zakázáno.

Přímý důkaz pro princip užitku Bentham neposkytne⁸⁶, naopak prohlásí takovou žádost za nemožnou k uskutečnění, a tudíž za zbytečnou. Jednak pokud je nějaký princip užíván k dokázání všeho ostatního, tak nemůže dokázat sám sebe, šlo by o důkaz kruhem. Tak tedy řetěz důkazů musí mít někde svůj začátek a tím je tento princip. Zde spíše než o matematický axiom, který není smysluplné dokazovat, se jedná o předpoklad, který je možné odmítnout, pokud by praktická věda přinesla novou evidenci o fyziologickém potěšení a bolesti, která by nebyla slučitelná tímto principem.

Možné pokusy o vyvrácení principu užitečnosti ze strany legislátorů a právníků přičítá Bentham „nebezpečnosti“ tomuto principu vlastní, zejména pro takové funkcionáře, kteří v rámci sledování vlastního neblahého zájmu⁸⁷ například blokují a uměle prodlužují soudní procesy na úkor obecného štěstí. Jako jedinou možnou formu kritiky považuje Bentham špatné

---

⁸³ IPML (1.8)

⁸⁴ Vzhledem k tomu, že volí slovo „*partisane*“, tak je tím myslí zřejmě něco silnějšího než pouhého příznivce, či zastánce, ale spíše vyznavače.

⁸⁵ Majících svůj korelát v lidské fyziologii, a které jsou tudíž založeny na substanci.

⁸⁶ IPML (1.11)

⁸⁷ „*the sinister interest*“

aplikace principu užitku. Aforismus, který se táže, zda může někdo hnout zemí, a odpovídá, že musí na jiné stát, slouží zřejmě jen jako spojení s dalším paragrafem⁸⁸, ve kterém předkládá v deseti bodech způsob protiargumentů určených kritikovi principu užitku. Benthamova taktika spočívá v tom, že si vyžádá nějaký konkurenční princip, pokud jej protivník vůbec má. (V případě, že alternativní etická teorie je prosta principů, tak není smysluplná.) A tento konkurenční princip podrobí analýze, při které postupuje v jednotlivých bodech stejně jako při konstrukci principu užitku. Takto se hledá mezera, která dle Benthama musí v konkurenčním principu být už jen díky tomu, že princip užitku takovým testem úspěšně prošel. Tak je kritik požádán, aby předvedl svůj princip, zdali je jej schopen zformulovat jako srozumitelné pravidlo anebo se jedná o pouhý projev emocí. Dále je tázán, zdali nezastupuje jen něčí oportunistický zájem, neupřednostňuje nějakou sociální skupinu nebo dokonce zdali vlastně nežádá naprostou anarchii. Zda kritik hodnotí jen dle vlastních emocí nebo se řídí pravidlem, že každý je soudcem sám sobě.

3.2 O principech odmítajících princip užitku

Pokud je princip užitku jediným správným a možným, kterým se máme vždy řídit, tak je zřejmé, že všechny ostatní principy, které by usilovaly o podobné postavení, musí být nutně chybné. A tak samotným popisem takového konkurenčního principu by mělo dojít k jeho vyvrácení. Princip, který je vždy v rozporu s principem užitku, nazval Bentham princip asketismu a ten, který někdy souhlasí a jindy nesouhlasí, nazval principem soucitu a odporu⁸⁹, což zřejmě pokládal Bentham za pokrytí všech možností konstrukce možných principů. Důvodem, proč Bentham uvažuje právě jen dva alternativní principy k principu užitku, je to, že jeden z nich je přímou negací a druhý popřením konzistentního principu jako takového. Třetí možnost neexistuje, respektive Bentham předpokládal, že by je takový systém dal převést na jednu z nabízených alternativ.

Princip asketismu je fakticky opakem principu užitku, tedy schvaluje takové jednání, které snižuje štěstí dané skupiny a naopak odmítá takové jednání, které její štěstí zvětšuje. Za zastávce takového principu zatracující lidské štěstí považoval⁹⁰ Bentham skupinu moralistů a skupinu fanaticky věřících, a ačkoliv se jejich motivy liší, jedni s nadějí jako pokrmem filosofické pýchy doufali v čest a pověst v rukou lidí, druzí díky strachu, potomku pověřivé

---

⁸⁸ IPML (1.14)

⁸⁹ „the principle of sympathy and antipathy“

⁹⁰ IPML (2.4)

představy, se obávali budoucího trestu v rukách mstivého boha. Tento koncept nebyl však nikdy soustavně použit pro správu věcí veřejných, a pokud by k tomu skutečně došlo, tak by proměnil zemi v peklo, neboť by byl v rozporu se základní lidskou motivací. Kritikou asketismu a křesťanské sexuální morálky se Bentham široce zabýval ve spise „*Not Paul, but Jesus*“⁹¹, kterou reeditoval a vydal *Bentham Project*. V části spisu se Bentham pokoušel dokázat, že omezení a askezi zavedli do křesťanského učení až Ježíšovi následníci, nikoliv on sám. Podstatnější je však část, ve které Bentham na základě utilitaristických východisek obhajuje řadu typů ve své době nestandardních (ba přímo trestných) konsenzuálních sexuálních vztahů mezi dvěma a více partnery.

Na rozdíl od předcházejícího principu asketismu, soucitu a odporu⁹² dle Benthama prosadil svůj vliv ve sféře vládnutí. Tento princip nehodnotí skutky v jejich závislosti na potěšení nebo bolesti, ale jen na základě ochoty tak jednat, bez další snahy hledat nějaké další vnější odůvodnění. To má za následek, že se o skutečném principu v tomto případě nedá hovořit⁹³, protože jednání je podrobno pouze mínění či rozmarům a není brán ohled na vnější kritéria. Zastávce takového principu, kdyby chtěl nějaké jednání odsoudit nebo někoho potrestat, by pokaždé musel uvažovat, jaké pocity zrovna o daném skutku má, takže tresty by byly závislé na aktuální míře nenávisti. Tento princip je společným znakem mnohých systému různě formulovaných, kde jako standard správného a špatného sloužila snaha vyhnout se vnějšímu standardu a nutnost přijmout pouze autorovy pocity jako dostatečný důvod o sobě. Příkladem je „jeden muž“⁹⁴, kterého Bentham blíže nespecifikuje, je však možné si pod ním představit, jak navrhuje čtenáři editor, například Shaftesburyho nebo Humea. Takovýto muž by na otázku, jak rozezná dobré a špatné, odpověděl, na základě toho, že mu to jeho morální smysl řekne, je to prostě právě tak. Obdobně může poskytovat odpověď u jiných „mužů“ na takovou otázku „zdravý rozum“, „řád přírody“, ale jedná se stále o týž koncept. Kromě zjevných rozporů ve vládě mezi příznivci principu užitku a zmíněnou „sadou těch druhých“ upozorňuje Bentham na špatné uplatnění trestů právě na základě pouhých přesvědčení či mravních citění, a to i tam, kde si trestaní žádný trest nezaslouží⁹⁵.

---

⁹¹ BENTHAM, Jeremy. *Not Paul, but Jesus Vol. III*. Published by the Bentham Project, UCL, 2013.

⁹² Dle dodatečné Benthamovy poznámky pod čarou z ledna 1789 je navrženo nové širší označení jako princip rozmaru („*the principle of caprice*“) in IPML (2.11)

⁹³ IPML (2.12)

⁹⁴ Velice rozsáhlá poznámka pod čarou in IPML (2.14)

⁹⁵ IPML (2.16)

Kdybychom měli klasifikovat teorie velmi podobné Benthamovu utilitarismu, které se (většinou) shodnou na tom, co má být činěno, tak narazíme na problém v tom, že nesdílejí správné odůvodnění principu užitku. Např. u intuicionistického hédonismu, který má svůj princip odůvodněn na základě intuice, by bylo možné kombinací metod frazeoplerózy a parafráze dospět k přijatelnému odůvodnění podobnému principu užitku. Další teorií, která se ve velké míře shoduje s Benthamovým principem užitku, byla tradice křesťanských filosofů, kteří chápali Boží vůli jako zájem o maximální dobro pro lidstvo, jmenovat můžeme např. Johna Gaye a Williama Paleyho⁹⁶. Řešením, jak správně odůvodnit takové pravidlo, by bylo opět preformulovat boží vůli na základě nějakého pravidla. Teologický princip, který by podřizoval dobré a špatné vůli Boha zmiňuje Bentham až úplně nakonec.⁹⁷ Důvodem je to, že jej nepovažuje za odlišný princip, protože není místo pro další typ principu mimo tři zmíněné. Co se týče zjevené Boží vůle ve svatých textech, nebyla společenská vůle (mezi Benthamovými přívrženci) se k takovým pravidlům vlády navracet. Každopádně by si vyžadovala další interpretaci, která by musela přijmout jisté předpoklady a Boží vůle musí tedy formulovat své kritérium morálky jako jeden z uvedených principů.

Druhou kapitolu⁹⁸ zakončuje upozornění na chybný přechod od hodnocení následků skutku k jeho motivaci. Totiž existuje motiv nebo důvod⁹⁹, který skrze mysl jednotlivce zapříčiňuje jednání. Obdobně existuje důvod nebo opodstatnění¹⁰⁰, který opravňuje zákonodárce nebo někoho dalšího ohledně schvalování určitých opatření. Někdy by takovým motivem mohl být pocit odporu a i kdyby jeho následky byly dobré, přesto to nečiní pocit odporu správným základem pro jednání, o to méně je vhodným motivem vztek. Důvodem jsou obecné rozkladné tendence pocitů jako je odpor a hněv, a navzdory tomu, že mnohdy bývají motivem pro jednání, tak jím být *nemají*. Ochránit štěstí před těmito silnými motivacemi je jediné možné a zároveň žádoucí jen pomocí principu užitku.

---

⁹⁶ BIRKS, Thomas Rawson. *Modern Utilitarianism; Or, The Systems of Paley, Bentham, and Mill Examined and Compared*. Macmillan and Company, 1874.

⁹⁷ IPML (II.18)

⁹⁸ IPML (II.19)

⁹⁹ „motive or cause“

¹⁰⁰ „ground or reason“

3.3 Shrnutí

Třetí kapitola se věnovala zavedení principu užitku v Benthamových *Principech*. Přírodní fenomén – poddanství člověka bolesti a potěšení je základem principu užitku, který následně z důvodů zahrnutí všech lidí do kalkulace a provázanosti na štěstí byl Benthamem přejmenován na Princip nejvyššího štěstí. Tento princip byl určen jako norma pro každé jednání i opatření vlády. Termín užitek je vlastnost skutku vedoucí ke štěstí, odvrácení újmy. Štěstí představovalo bilance užitku pro jednotlivce nebo i skupinu. Slova „má být“ a „nemá být“ byly dle Benthama smysluplné právě odvození z principu užitku

Žádné přímé důkazy principu užitku Bentham v *Principech* neposkytl. Důvodem bylo to, že se jedná o předpoklad, začáteční bod úvahy, jehož statut je analogický matematickému axiomu nebo velmi jistému přírodovědnému poznatku. Jako podpůrné doklady „důkazu“ byly v *Principech* předloženy kritiky alternativních morálních principů. Princip asketismu – negace principu užitku, je vyvrácen na jednak základě neslučitelnosti s lidskou motivací a jednak tím, že pragmaticky nikdy nebyl úspěšně zaveden do praxe. Druhou variantou alternativního principu je Princip soucitu a odporu. Tento „princip“ pro svou nekonzistentnost a absenci vnějšího odůvodnění proto nemohl být nazýván principem. Poslední variantou je teologický princip, který podřizoval dobré a špatné přáním boha. Protože bylo možné převést tento princip (vůli boha) na některý předchozí princip, tak nebylo třeba samostatné klasifikace.

4. Psychologie a její vztah k potěšení a bolesti

4.1 Důležitost psychologie pro zákonodárce

Sedmá kapitola *Úvodu do principů morálky a zákonodárství*¹⁰¹ začíná tak, že předepisuje vládě jako úkol usilování o štěstí společnosti. Bentham byl velkým stoupcem zastupitelské demokracie, což bylo v souladu s principem největšího štěstí, protože vláda zastupující menšinu (např. šlechtu) by prosazovala své zájmy, zatímco volení zástupci většiny – občanů měli v roli legislátorů prosazovat zájmy lidí. Nástroji jim k tomu mají být odměny a tresty. Bolest je nástroj, kterému dle Benthama právo v praxi vděčí za svou moc.¹⁰² Ačkoliv je zlem sama o sobě, tak se užívá, aby zabránila většímu zlu – je to bojování proti zlu za pomocí jiného,¹⁰³ co má za následek lepší prospěch organismu jako celku. V předešlé kapitole je ukázáno, že tato metoda se nemá používat, pokud není dopředu známo, jak trest na dané lidi zapůsobí a jaké bude mít následky. Systém by pozbyl svou smysluplnost, kdyby nebylo oněch individuálních zájmů jednotlivých občanů vázaných na štěstí. Legislátor proto musí znát přirozenost lidí a jejich psychologii, jednak pro kalkulaci praktických následků zákonů a jednak pro samotné odvození principu užitku z lidské psychologie. Bentham předpokládá to, že lidé v těchto zájmech jednají a že mohou být nějak mezi sebou poměřovány. Toto jsou nutné předpoklady Benthamova centrálního projektu pro zákonodárce. Úspěch vlády závisí na poznání lidské přirozenosti, tedy na poznacích vědecké psychologie.

Takový proces poznání lidské přirozenosti je poměrně rozsáhlý, vezmeme-li v úvahu bohatost projevů lidské mysli a spletitost sociálních vztahů ve společnosti. Zde je však lidskou přirozeností myšlená lidská vrozená psychologie, ve smyslu fyziologického uspřádání. Samozřejmě, že s dalšími pokroky ve vědě se bude měnit naše koncepte lidské přirozenosti obdobně, jako budeme jinak popisovat – upřesňovat – pohyby v gravitačním poli nebo mechanismy vzniku nových biologických druhů (speciáci). Bentham pojímá člověka jako scientista, vidí člověka jako „maximalizátora“ vlastního potěšení, přesto však ne nutně jako racionálního a blahosklonného aktéra za všech okolností.

---

¹⁰¹ IPML (7)

¹⁰² UC 69.47 dle HARRISON. s. 134.

¹⁰³ *Legislation*. s. 54. Dnes tak označujeme deterenční teorii trestu.

4.2 Základy Benthamovy psychologie

Benthamův princip užitku je fiktivní entitou, a proto si vyžadoval, aby pomocí zmíněné techniky parafráze bylo možné v posledku referovat k nějakému fyzickému faktu (substanci). Jedině pomocí této metody může být smysluplné hovořit o nějaké fiktivní entitě, morální principy jako například princip užitku nevyjímaje. Takto Bentham jednak vysvětluje princip užitku a jednak pomocí něj vysvětluje další slova. Termíny jako „má být“, „správné“ a „špatné“¹⁰⁴ je možné smysluplně užívat jenom proto, že je možné je převést do vět popsanych principem užitku, který je vysvětlitelný dle potěšení a bolesti – reálných entit.

Bentham zastává myšlenku, že společný původ psychologie a morálky je založen na společných percepcích potěšení a bolesti jakožto reálných entit. A pokud by se na ně neodkazoval, tak by pozbyla smysluplnost. Ačkoliv je Benthamem poskytnut zběžný výklad lidské psychologie ve výše rozebíraných *Principech*, tak může být doplněn z jeho dalších spisů věnujících se například logice. Schofield¹⁰⁵ za vhodné doplnění pokládá bližší analýzu potěšení a bolesti¹⁰⁶. Obě jsou jako všechny percepce fyzickou zkušeností, a ačkoliv jsou vždy asociovány s dalšími percepcemi, tak jsou od nich rozlišitelné. Doplnit je třeba Benthamovo dělení percepcí na „*apathemic perceptions*“, které nejsou nijak vázány na potěšení a bolest a „*pathemic perceptions*“ nějakým způsobem vázány na uvedené pocity. „*Apathemic perceptions*“ mohou být nechány stranou, protože se vyskytují velmi zřídka a navíc nemají praktické následky.

Pro své praktické následky a majoritní výskyt mají důležitost právě percepce potěšení a bolesti, a tak mohou vysvětlovat lidskou psychologii – motivace, touhy a averze. Opět skrze referenci na reálné entity potěšení a bolesti mohou zmíněné psychologické entity být smysluplně součástí diskursu. Příklad vysvětlení motivu¹⁰⁷ popisuje Schofield¹⁰⁸ následovně: příjemný zájem je produktem žádosti, bolestivý zájem je produktem averze, a oba produkují motiv pro jednání. Toto propojuje rovinu reálných entit, lidské psychologie a v posledku jednání. O člověku se říká, že má zájem na věci, pokud z ní očekává zdroj potěšení nebo bolesti. A vlastní zájem je, když aktér očekává pro sebe větší podíl štěstí, pokud se daná událost stane, než kdyby k ní nedošlo.

---

¹⁰⁴ IPML (1. 10)

¹⁰⁵ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 29.

¹⁰⁶ BOWRING. viii, s. 279.

¹⁰⁷ *Deontology*. s. 87.

¹⁰⁸ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 30.

Očekávání hraje důležitou roli¹⁰⁹ a je závislé na schopnosti imaginace, která je jedním ze zdrojů odvozeného potěšení a bolesti. Původní potěšení a bolesti jsou dosahovány pomocí vnímání, ať už tělesným nebo mentálním. Odvozené potěšení a bolesti mají původ v minulých percepcích, a tak jsou produkty paměti či imaginace. Přesto ale příjemná vzpomínka ještě nemusí být dostatečným motivem, pokud se jedná například o vzpomínku na dětství. Ale pokud vzpomínáme na krásnou krajinu a přináší nám to potěšení, tak se nám to může stát motivem k cestě na toto nebo jiné místo a vychutnávání si potěšení z krás přírody. Potěšení je tedy co do motivace jednání v roli pouze ve smyslu toho, co má být dosahováno. Vůle je schopnost mysli, na kterou působí motivy, a tak produkuje jednání. Tento proces je někdy v součinnosti s jinými schopnostmi mysli. Bylo by také možné, aby aktér o svém zájmu nevěděl nebo se zmylil v tom, co je jeho zájmem, a tak měl špatný motiv ústící v bolest místo potěšení.

4.3 Axiom sebe-preference a problém altruismu

Ačkoliv Bentham srovnává v *Constitutional Code*¹¹⁰ svůj axiom sebe-preference s Euklidovým¹¹¹, nechce tím o něm tvrdit, že je principiálně nevyvratitelný. Díky empirické evidenci ale můžeme tvrdit, že uniká všem rozumným pochybnostem. Starost o vlastní štěstí, obdobně jako pud sebezáchovy je tím, na čem závisí přežití lidského druhu. Podobnosti můžeme spatřovat u Herberta Spencera a Charlese Darwina, kteří položili základy nové vědy o lidské psychologii postavené na evoluci. Ohled na přežití vlastní a přežití druhu je veskrze moderně evolučně-psychologický. V tom smyslu je popsán výskyt nějaké mentální vlastnosti jako preference zachování sebe a vlastního štěstí jako evolučně adaptivní. To je jeho ultimátní vysvětlení – vysvětluje historické důvody, které zapříčinily vznik dané adaptivní vlastnosti jako například pud sebezáchovy (organismy s tímto pudem měly nižší mortalitu, čímž zanechaly více potomků s danou vlastností v celkové populaci). Fenomenálního Darwinova publikace *O původu druhů*¹¹² a představení nové koncepce evoluce založené na teorii přirozeného výběru však přišly až 27 let po Benthamově smrti. V tomto ohledu je Benthamovo „vysvětlení“ lidské psychologie jen popisné a zůstává u pozorování, jak se daný organismus a jeho fyziologie má.

---

¹⁰⁹ *Deontology*. s. 90. srov. SCHOFIELD. *Bentham*. s. 31.

¹¹⁰ dle HARRISON. s. 141.

¹¹¹ Problematické analogické použití slova axiom u Euklida a axiom u Benthama má obdobu v dnešní genetice. Ačkoliv se v názvu vyskytuje slovo „dogma“, tak „Centrální dogma molekulární biologie“ poprvé formulované Francisem Crickem není náboženským „dogmatem“. V době svého objevu se pouze jevil jako něco jistého nade všechny pochybnosti.

¹¹² DARWIN, Charles. *On the origin of species by means of natural selection*. 1859. London: Murray Google Scholar, 1968.

Bentham tvrdí¹¹³, že věda legislativy má být empiricky postavena na základě vjemů a zkušenosti. Její paralelu spatřuje v medicíně. Obdobně jako medicína těla dává axiomy jako základ pro patologii, tak morálka je medicínou duše a legislativa je součástí této medicíny. Není proto pochyb, že termín „axiom“ myslel Bentham obdobně, jako je přebírán z fundamentů lékařské praxe – zkušenost, pozorování a experimenty. Psychologii jako vědu považoval Bentham za observační, empirickou vědu, kde je lidská přirozenost zkoumána nikoliv a priori nýbrž na základě zkušenosti. Otázkou samozřejmě zůstává, jakým způsobem by byl prakticky ověřen například axiom sebe-preference, a nakolik mezikulturně univerzální či statisticky významný výsledek bychom přijali za všeobecně platný. Taktéž není uvedena podrobnější metodika pozorování či experimentů, které by byly prostředkem k potvrzení tohoto tvrzení.

Problém, na který Harrison správně poukazuje¹¹⁴ je, že altruismus, tj. jednání v zájmu druhých na vlastní úkor, je každodenní součástí lidských životů. Takže buďto je altruismus vysvětlen jako jednání v souladu se zájmy jednajícího, nebo je fakt altruismu protipříklad existence sebe preference jako axiomu lidské psychologie. V prvním případě se jedná o triviální tvrzení, které umožní sebe preferencí vysvětlit i její nepřítomnost. V druhém případě je tvrzení, že každý jedná jen ve svém zájmu, nepravdivé. Bentham v „*Table of the Springs of Action*“ věnuje celou sekci potěšení a bolesti plynoucích ze soucitu, solidarity („*sympathy*“), kde je výčet motivů, které mají za účinek žádost po blahobytu („*welfare*“) druhých lidí, jako je soucit, slitování a lítost, patriotismus, dobrosrdečnost a jiné. Soucit u Benthama měl však vždy silnou roli a na rozdíl od odporu hraje původní a všudypřítomnou roli¹¹⁵. Taktéž například¹¹⁶ tvrdí, že soudce má brát v úvahu „obecný předpoklad vzájemného soucitu mezi lidmi“. Je tedy jasné, že Bentham uznával nesobecké jednání, a to na základě pozorování.

Otázka sebe-preference může být tedy rozdělena do dvou sfér: princip obecné psychologie a princip jeho následné aplikace. Pokud Bentham uzná, že za zájem se počítá ne jen zájem týkající se sama sebe¹¹⁷, tak se mluví o aktuálních motivech a nikoliv obecném pravidlu. Pro zákonodárce z toho plyne, jak jim prozřetelně radí Bentham, že je bezpečné

---

¹¹³ UC 32.6 dle HARRISON. s. 142.

¹¹⁴ HARRISON. s. 143.

¹¹⁵ HARRISON. s. 144 jako referenci pro paginaci, využívá novou reedici prvního vydání *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* ed. J.H Burns and H.L.A. Hart. The Athlone Press, 1970. Ponechávám IPML s. 61.

¹¹⁶ dle HARRISON. s. 144. BENTHAM, Jeremy. *Rationale of judicial evidence: Specially applied to english practice: in five volumes*. Hunt and Clarke, 1827. s. 665.

¹¹⁷ dle HARRISON. s. 144. BENTHAM, Jeremy. *Rationale of judicial evidence: Specially applied to english practice: in five volumes*. Hunt and Clarke, 1827. s. 65n.

předpokládat, že lidé jednají převážně ve svém zájmu, nikoliv to, že vždy a nutně jednají ve svém zájmu. Tento předpoklad je pro zákonodárce jakousi bezpečnostní zárukou, nečiní je tak zcela závislým na filantropii lidí a je obranou proti tomu nejhoršímu, co může z lidské přirozenosti vzejít. Instituce mají být budovány nikoliv pro hrdiny, jelikož heroické jednání je nesmírně vzácné, ale pro běžné lidi.

Protože zájem nemá nadřazený rod, nemůže být definován.¹¹⁸ Můžeme dělat jen fiktivní analýzu pomocí parafráze za užití reálných entit jako bolesti a potěšení. Potěšení činí smysluplnou řeč o motivech, které se mezi sebou dají jen těžko porovnávat. Zájem má hledat legislátor v motivech, které jsou vyhlídky na potěšení nebo strachem z bolesti, a tedy zájem je něco jako zdroj potěšení. Bentham provedl reduktivní analýzu lidské psychologie,¹¹⁹ ve které jsou všechny motivy – prameny jednání – vyjádřeny v termínech usilování o potěšení a vyhýbání se bolesti, tak jako bylo vyloženo v kapitole 2. *Ontologie, logika a jazyk*.

Vidíme, že máme různé zdroje potěšení – soucit, sex, náboženské štěstí, které vedou ke stejné reálné entitě – potěšení. To co činí všechno potěšení potěšením je to, že jsou samy oněmi důvody, proč si je vychutnávat. Pokud máme různé druhy potěšení, tak nastává problém, jak je mezi sebou porovnávat. Legislátor musí být schopen porovnávat sílu motivů – například jaká budoucí bolest odradí někoho od potěšení, se kterým zákonodárce nesouhlasí. Například opilství a zbožnost nemohou být porovnávány na jedné škále. Psychologie¹²⁰ sama o sobě tedy neposkytuje základ pro kalkulace.

4.4 Shrnutí

Čtvrtá kapitola se věnovala Benthamově redukcionistickému konceptu lidské psychologie, podle něž všechny lidské motivy k jednání jsou redukovány na usilování o potěšení a vyhýbání se bolesti. Tato znalost byla nutná pro praxi zákonodárců, kteří jednak měli zastupovat zájmy lidí, ale také ji prosazovat odměnami a tresty – potěšením a bolestí. Psychologie sdílela společný původ s morálkou na základě percepce potěšení a bolesti – reálných entitách. Na základě empirické evidence byl popsán axiom sebe-preference a z něj plynoucí lidská motivace vedoucí ke zdrojům potěšení a umenšování bolesti. Nakonec byl diskutován vztah psychologie a morálky, který je obdobný jiné praktické disciplíně – medicíně a patologii.

---

¹¹⁸ New edition IMPL. 12n.

¹¹⁹ HARRISON. s. 146.

¹²⁰ HARRISON. s. 148.

5. Založení morálky

5.1. Od psychologie k morálce

Obdobně jako se diskurs o psychologii mohl stát smysluplným díky vztahu a odvození z reálných entit, tak to samé je třeba provést s kritériem pro určování správného a špatného, tedy principem užitku. Schofield¹²¹ popisuje tento Benthamův postup jako sérii středních vztahů: mezi principem užitku a užitkem, mezi užitkem a štěstím, mezi štěstím a potěšením a jako závěr mezi potěšením a bolestí na jedné straně a dobrem a zlem na straně druhé.

Princip užitku, tak jak jej užívá Bentham v *Úvodu do principů morálky a zákonodárství*, stručně shrnuje Schofield¹²² do dvou podob, jednak jako skutek myslí, kdy schvaluje pocit, že se má uplatňovat užitečnost a jednak jako měřítko správného a špatného. Jednání bylo ve shodě s principem užitku, když vedlo k zvyšování štěstí.

To, že potěšení zakládá to, co je morálně dobré a naopak bolest je tím, co je morálně špatné, tvrdil Bentham už v *Table of the Springs of Action* z roku 1817¹²³. Za pozitivní dobro (patologické čili dnes bychom řekli fyziologické) považoval potěšení o sobě nebo jeho příčinu, za negativní dobro osvobození se od bolesti nebo jeho příčinu. Obdobně definovaná byla bolest jako zlo. Morálním dobrem je obdobně jako patologické dobro potěšení, ale je k němu přidán aktér, čili je v procesu zapojena lidská vůle. Patologická dobra sídlila tedy v těle, měla povahu materiální substance. Druhy potěšení, která „sídlí“ v myslí se zabýval v *Codifical proposal* z roku 1822¹²⁴. Dobro a zlo bylo definováno jako výše, ale přibýlo štěstí („*happiness*“), které bylo součtem potěšení a bolestí. Morálním dobrem je tedy pocit nebo vjem štěstí, morálním zlem pocit bolesti. Užitečnost referovala k tendenci předmětu vytvářet štěstí. A nakonec štěstí bylo zmíněnou sumou.

5.2 Motivace a sankce

Principy morálky a práva zamýšlel Bentham, jak již bylo zmíněno, poučit zákonodárce, jakým způsobem zvyšovat obecné štěstí komunity, kterou řídí. Ideální způsob má být takový, který se bude řídit podle principu užitku. Ovšem pro zákonodárce bylo nutné, aby byl dobře obeznámen s lidskou psychologií, tedy aby věděl, jakým způsobem fungují lidské motivace.

---

¹²¹ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 33.

¹²² SCHOFIELD. *Bentham*. s. 33.

¹²³ cit dle SCHOFIELD. *Bentham*. s. 33.

¹²⁴ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 34. *Deontology*. s. 88-9.

Výčet zdrojů potěšení podává Bentham¹²⁵ jako čtyři sankce: fyzické, politické, morální (společenské) a náboženské. S těmito sankcemi má zákonodárce pracovat, aby členy společnosti správně motivoval, a tím je uvedl ke správnému jednání. Sankcemi jsou nazývány proto, že dodávají závaznost zákonům a normám jednání. Fyzická sankce vychází z přirozeného běhu přírody, bez aktérských zásahů. Politická sankce, která v sobě obsahuje i právní závazky, je prosazování moci zákonů a vůle vlády. Morální sankce se zakládají na individuálním přesvědčení jednotlivých aktérů a na společenstvích, kde žijí. Poslední sankcí je náboženská a má se týkat možných potěšení a bolestí udělených od nějaké nadpřirozené bytosti v nějakém budoucím životě. Schofield¹²⁶ připomíná, že různé sankce ještě neznamenají nějakou různost mezi druhy potěšení a bolesti. Benthamova ilustrace¹²⁷ uvádí, že když se přihodí nějaké spontánní neštěstí člověku jeho neopatrností, tak následuje fyzická sankce. Pokud se danému člověku dostane takového utrpení na základě rozhodnutí soudní moci, tak se jedná o trest. Pokud se tohoto utrpení dostane díky odmítnutí pomoci druhých lidí ve společnosti, v tom případě jde o morální sankci. V případě, že člověk je věřícím, tak posledním příkladem sankce je spáchání hříchu, který zarmoutí Boha. Vědomí si tohoto přestupku vede k bolesti aktéra v budoucím životě a to je náboženská sankce.

Ponecháme-li stranou náboženskou sankci, tak všechny ostatní sankce jsou funkčně závislé na fyzické. Schofield¹²⁸ uvádí další dvě sankce, které Bentham doplňuje do svého seznamu později. Jedná se o soucitnou a antipatickou sankci („*sympathetic and antipathic sanction*“) a odvetnou sankci („*retributive sanction*“). Soucitná sankce se týká jistých lidí, ne všech lidí obecně. Například když je něčí známý zraněn dováděním alkoholika, tak jeho soucit k příteli způsobí antipatii k alkoholikům. Tato soucitná sankce je způsobena tím, že lidé jsou dotčeni utrpením svých blízkých. Taktéž antipatická sankce funguje obdobně.

5.3 Okolnosti

Legislátoři musí vědět nejen to, o co mají usilovat, ale také jakými prostředky mají tohoto cíle dosahovat. Rovnost mezi „silou“ a „hodnotu“ ukázal Bentham na propojení psychologie a morálky. „Síla“, která potěšení pohání, byla psychologickým faktem. Na druhé

---

¹²⁵ IMPL (3.)

¹²⁶ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 35.

¹²⁷ IMPL (3.8)

¹²⁸ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 36.

straně „hodnota“, kterou je potěšení, je věcí morálky. Jedná se však o stejnou věc nahlíženou pokaždé z jiné perspektivy. Taktéž „silnější“ potěšení je více „hodnotné“ a naopak.

Ve čtvrté kapitole¹²⁹ Bentham představuje, jakým způsobem je možné hodnotit a měřit štěstí. Mluví o různých okolnostech („*circumstances*“), jakýchsi dimenzí, pomocí nichž si sám sobě člověk zvažuje štěstí jako takové. Těmito okolnostmi jsou intenzita („*intensity*“), trvání („*duration*“), jistota („*certainty*“) a nejistota („*uncertainty*“), blízkost („*propinquity*“) a odlehlost („*remoteness*“). Další dvě okolnosti, tj. plodnost („*fecundity*“) a čistota („*purity*“) nejsou¹³⁰ ve striktním smyslu vlastnosti potěšení a bolesti, ale vlastnosti daného jednání, které je zapříčinilo. Plodností se myslí to, že nějaké jednání, které už přineslo potěšení, bude pravděpodobně přinášet další potěšení. Čistotou je myšlena pravděpodobnost, že další takové jednání nebude kromě potěšení přinášet i nějaké bolesti.

Dále pokud se potěšení a bolest týká více jednotlivců, přidává se další okolnost zvaná rozsah („*extent*“), pomocí níž se do kalkulu zahrnou další osoby, kterých se dané jednání týká. Poté se vytvoří jakýsi agregát¹³¹ potěšení a jednotlivců, kterých se to týká, na jedné straně, a bolesti a zasažených jednotlivců na straně druhé. Důraz na rozsah, respektive jeho centrální roli pro Benthamův princip užitku nachází Schofield¹³² v *Deontologii*, kde se každý skutek má měřit nejen co do míry potěšení a bolestí, ale také srdcí („*breasts*“), tedy osob, které tím budou ovlivněny.

Zmíněné uvádění počtu jednotlivců do rozhodovacího procesu bylo důvodem, proč ve druhém (1832) vydání Bentham nahrazuje princip užitku principem největšího štěstí. Navíc¹³³ zmiňuje počet ovlivněných zájmů, což činí z rozsahu nejdůležitější okolnost.

5.4 Kvalita a kvantita

Bentham se sám¹³⁴ zajímal více o kvalitu než kvantitu. V tomto kontextu se kvantitou myslí na jednotky převeditelná míra nacházející se na škále, pomocí níž můžeme provádět operace jako porovnání (např. co do velikosti) nebo jiné operace (např. sčítání). Kvalitou jsou myšleny různé typy vlastností, které nelze převést na škálu. Když Bentham tvrdil, že věří

---

¹²⁹ IMPL (4.)

¹³⁰ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 37.

¹³¹ IMPL (4.5)

¹³² SCHOFIELD. *Bentham*. s. 38. *Deontology*. s. 168.

¹³³ srov. SCHOFIELD. *Bentham*. s. 38.

¹³⁴ HARRISON. s. 150.

v experimentální vědu, tak tím myslel takové klasifikační vědy, jako byla chemie a botanika, spíše než kvantitativní astronomie. Benthamův záměr, jak bylo poukázáno na příkladu *Principů*, byl, co se týče bolesti a potěšení, více na straně jejich klasifikace než jejich měření. Pouze ve výjimečných případech mohou být dva tresty „*perfectly commensurable*“¹³⁵ Dokonce ani dva základní elementy jako potěšení a bolest nemusely být pro Benthama souměřitelné. Svůj skepticismus ohledně souměřitelnosti finančního trestu, který má zabránit násilníkovi v opakování rvaček, vyjádřil v „*On Laws in General*“¹³⁶.

Jedním ze způsobů, jak se můžeme vyhnout zmíněným problémům je to, že místo poměrování jednoho potěšení vůči jinému a označování jedné žádosti nebo motivu jako silnějšího, budeme sledovat, co lidé ve skutečnosti činí. Provedeme náhradu a místo subjektivního pocitu potěšení závislého na fyziologickém potěšení budeme pozorovat reakce – chování lidí. Potěšení nebude jednoduchým vjemem, ale komplexní satisfakcí. Harrison navrhuje¹³⁷ zajímavou reformulaci přesvědčení a žádostí, které se v Benthamovské terminologii mohou přestat považovat za fiktivní entity, ale pomocí pozorování reálných entit by se staly odvozenými reálnými entitami. Byly by jakýmsi stavy mysli, které bychom mohli odporovat z chování.¹³⁸ S rostoucí zkušeností je menší šance, že se člověk bude mýlit ve svých preferencích, co vnímá jako lepší zdroj potěšení. Obyčejně stačí pozorovat, co lidi činí, a z toho je patrné, co jim přináší potěšení. Obdobně tomu nevidíme svobodné lidi vstupovat do otroctví nebo otroky netoužící po svobodě¹³⁹. Bentham vidí otroctví jako stav neštěstí, podle těchto observačních behaviorálních kritérií.

Připisování žádostí, potěšení a bolesti na základě chování umožňuje do jisté míry porovnávat mezi různými žádostmi a různými druhy potěšení a bolesti. Tak by bylo umožněno legislátorovi kalkulovat. Největší potěšení má obvykle největší vliv na jednání. Toto umožní porovnávat konkrétní zájmy a potěšení u jednotlivce. V obecném měřítku mohou být tato srovnání prováděna také, jak ukázal Harrison¹⁴⁰ na příkladu s otroctvím, ve kterém se porovnávají celková potěšení generovaná jednotlivými činnostmi.

---

¹³⁵ IPML (16.6)

¹³⁶ *On Laws in General*. s. 213 dle HARRISON. s. 150.

¹³⁷ HARRISON. s. 152.

¹³⁸ Jedná se jen o zajímavé rozšíření, které má jeden zásadní předpoklad, a to že by bylo třeba podle Benthamovy ontologie najít nadřazený rod pro takové entity. Právě kvůli této absenci je Bentham řadí mezi fiktivní entity.

¹³⁹ dle HARRISON. s. 152. BENTHAM, Jeremy; HILDRETH, R. *Principles of the civil code*, 1864. s. 202.

¹⁴⁰ HARRISON. s. 153.

Samozřejmě se lidé liší co do svých motivací a mírou potěšení ze stejných činností. Toto Bentham zohledňuje v kapitole „*On circumstances influencing sensibility*“¹⁴¹ v *Úvodu do principů morálky a zákonodárství*. Samozřejmě, že vidoucí člověk má z obrazu více potěšení než slepý, ale Benthamova snaha o popsání těchto rozdílů je důležitá pro soudce, který jedná s lidmi individuálně. Naopak obecné podobnosti, což můžeme reformulovat jako obecně sdílené vlastnosti, jsou důležité pro obecný proces zákonodárství. Bez obecně sdíleného odporu k trestům a touze po odměnách by nebylo možné takový projekt uskutečňovat. Legislátor to rozpozná z jednání lidí, obecné generalizace jako je již zmíněný odpor k otroctví nebo k dobrovolnému odchodu do vězení. Tyto generalizace nechtějí a ani nemohou být obecnými pravdami, ale umožňují se k pravdě alespoň blížit¹⁴².

5.5 Obětování zájmů menšiny

Častou současnou námitkou či otázkou je, zda by Bentham postihoval obětování zájmů minority ve prospěch většiny. Ovšem během Benthamova života byl stav společnosti zcela vzdálen této obavě a problém byl zcela opačný – úzká minorita aristokracie a právníků vládla majoritě, která neměla praktickou moc. Schofield¹⁴³ přiznává, že Bentham by přijal nutnost obětovat něčí zájmy ve prospěch většího štěstí, pokud by taková oběť zvýšila celkové štěstí. Nicméně nepovažoval obětování štěstí menšiny za vždy obhajitelné principem užitku¹⁴⁴. To že má menšina ustoupit většině pokládal za pravdivé, ale špatná aplikace tohoto pravidla může napáchat velké škody. Kdyby zisky majority byly menší než ztráty menšiny, tak se celkové štěstí nezvětšuje. A navíc, když jedna část trpí za druhou, tak to celku, který tvoří, neprospívá.

Posledním krokem k frázi „největší štěstí pro největší počet“ od principu největšího štěstí bylo právě zvážení zmíněného problému oběti zájmů minorit. Na příkladu dvou komunit uvádí Bentham¹⁴⁵ důvody, proč počet hraje roli jen za určitých podmínek. Představme si komunitu A o 1000 členech a komunitu B o 1001 členech. Pokud by nám šlo o největší štěstí většiny, 1001 lidí, tak by se mohla menšina 1000 lidí nechat šírat utrpením. Ale v případě největšího štěstí největšího počtu je brán ohled na celé společenství 2001 lidí.

---

¹⁴¹ IMPL (6.)

¹⁴² *On Laws in General*. s. 103. dle HARRISON. s. 153.

¹⁴³ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 39.

¹⁴⁴ UC cxlvi, 241. dle SCHOFIELD. *Bentham*. s. 39.

¹⁴⁵ BENTHAM. *Official Aptitude Maximized; expense minimized*. ed. Philip Schofield. Clarendon Press, Oxford, 1993. s. 352 dle SCHOFIELD. *Bentham*. s. 37.

Představme si nějakou minoritu v ohromně špatném postavení, které není v jejím vlastním zájmu, například otroctví. Příkladem jsou USA, kde minorita jiné barvy pleti byla v krutých podmínkách držena k těžké práci. Srovnáme tuto situaci s dnešními Spojenými státy, kde pracují Američané všech barev pleti v nejrůznějších profesích, celkově zvyšující obecné štěstí. Druhým případem je malá skupinka psychopatů s vraženými sklony, kteří svými činy snižují dramaticky obecné štěstí – vraždí nevinné lidi, tudíž je v souladu s největším štěstím společnosti takové zločince uvěznit, respektive podřídit jejich zájmy většině.

Kdyby však Bentham netvrdil, že menšina má ustoupit většině, potom by nebyl tak silným zastáncem reprezentativní demokracie vůči zájmům monarchy a aristokracie¹⁴⁶. Nicméně společenská situace na počátku devatenáctého století byla odlišná, co se vztahu majority a minoritních součástí společnosti týče. Faktickou politickou moc stále držela v daném civilizačním okruhu aristokratická menšina a preferovala své minoritní zájmy nad majoritou. Problémem vyloučených a diskriminovaných menšin se Bentham tedy zabýval jen teoreticky na zmíněném příkladu komunity o 2001 členech.

5.6 Možnost důkazu principu užitku

Státník a zákonodárce má daný cíl svého jednání, kterým má být usilování o obecné štěstí pomocí zákonů a společenských institucí. Každý člověk by měl být schopen usilovat o svůj zájem, což bude mít za následek větší štěstí společnosti jako celku. Legislátor ví, co je cílem jeho jednání, a má se řídit Principem užitku, který je pro něj normativní premisou. Za druhé je zákonodárce obeznámen s lidskou přirozeností. Na těchto dvou základech má nakonec vytvořit systém, ve kterém usilování o vlastní zisk bude vést k prosazování obecného zájmu a ve kterém budou styčné body jak zájmů, tak povinností.

Benthamovo pojmání zájmu bylo bráno axiomaticky, což se ukázalo jako problematické. Obdobné problémy se naskývaly i při axiomatickém zavedení pojmu povinnosti. První axiom byl popis psychologických prostředků, druhý zakládal normativitu svých cílů. Harrison¹⁴⁷ ukazuje hned na první stránce první práce, kterou Bentham publikoval („*Fragment on Government*“), že zde se již jako základní axiom sebejistě prohlašuje, že „je to největší štěstí

---

¹⁴⁶ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 40.

¹⁴⁷ HARRISON. s. 168.

největšího počtu, co je mírou správného a špatného¹⁴⁸. To samé tvrdí Bentham na začátku svého *Úvodu do principů morálky a zákonodárství*¹⁴⁹.

Princip užitku referuje k tomu samému, poté Bentham jej přejmenoval na princip největšího štěstí, aby lépe poukazoval na propojení s potěšením a bolestí, jak již bylo v přecházejících kapitolách zmíněno. Vlastně se tím Bentham vrátil na začátek k původnímu znění z Fragmentů. Na zajímavou skutečnost poukazuje Harrison¹⁵⁰, že toto staronové znění je vlastně doslovný překlad Beccaria do angličtiny.

Klasickou námitkou pramenící z nedorozumění je domnívat se, že užitečnost platí stejně jako v každodenním (lidovém) smyslu. Benthamův užitek je technický termín se speciálním významem: je vysvětlen pomocí důsledků, které přispívají štěstí, prospěchu, potěšení atd. Jakýkoliv jiný lidový pojem užitečnosti je lepší nechat stranou a užívat užitečnost výhradně v tomto technickém smyslu. I u činností v běžném smyslu neužitečných, jako jsou volnočasové aktivity typu horolezectví nebo tanec, které slouží primárně pro zábavu, jsou dle Benthama v technickém smyslu slova užitečnost pokládány za užitečné. Důvodem je to, že poskytují zábavu a zábava že poskytuje potěšení.¹⁵¹

Benthamův program kontinuálního vysvětlování a objasňování pojmů, jako povinnost nebo právo umožňuje vysvětlit, abstraktní hodnotící termíny jako „dobré“ a „má být“ jsou vysvětleny technickým termínem „užitek“. Užitek je vysvětlován jako přínos, štěstí, potěšení apod. Poslední termíny jsou také dále redukovatelné.

Potěšení a bolest jsou konečnými body analýzy, protože štěstí obecně referuje k těmto dvou prožitkům. Mluvit o štěstí je také velmi praktické, protože místo dvou výrazů máme jeden, a místo maximalizace potěšení a minimalizace bolesti můžeme mluvit jen o maximalizaci štěstí. Harrison¹⁵² trochu škodolibě poznamenává, že simplifikace dvou termínů může také plnit roli odvedení pozornosti od nesouměřitelnosti potěšení a bolesti.

U Benthama existuje distinkce mezi tím, že význam může být dán deskriptivním zákonným právům, ale ne hodnotícím přirozeným právům. Ve svém komentáři k principu rozmaru Harrison¹⁵³ shrnuje Benthamovu pozici proti takovým individuím, že ať jsou si

---

¹⁴⁸ *Fragment on Government*. s. 393.

¹⁴⁹ IPML (1.)

¹⁵⁰ HARRISON. s. 169.

¹⁵¹ dle HARRISON, s. 170 in BOWRING. iii, *Essay on Political Tactics*, II 312.

¹⁵² HARRISON. s. 171.

¹⁵³ HARRISON. s. 173.

jakkoliv jisté svou pozicí díky intuici nebo jiným subjektivním důvodům, tak to neposkytuje sebemenší důvod druhým, aby sdíleli tuto jednotlivou intuici s nimi. Tedy přesvědčování na základě intuice nemá v sobě žádnou sílu.

Benthamův hodnotící axiom – princip užitku mohl být podepřen empirickými doklady obdobně, jako se domníval, že jeho psychologické axiomy mohou spočívat na faktických okolnostech, a tak se nabízí představa redukovat normativní axiom na psychologický axiom. Na druhou stranu je velice obtížné najít textovou evidenci pro takové tvrzení a navíc by bylo držení dvou principů, když druhý by vyplýval z prvního, poněkud redundantní¹⁵⁴.

Taktéž by Bentham nemohl podpořit Millův důkaz, který odvozuje morální cíl z psychologického axiomu, který předpokládá, že každý člověk žádá své štěstí.¹⁵⁵ Jenže legislátor nemá sledovat své vlastní štěstí, ale obecné štěstí, kterém zahrnuje v sobě štěstí všech. Proto není přímé cesty mezi deskriptivním popisem psychologických axiomů a normativním předpisem obecného štěstí. To, že Bentham viděl morálku, která následuje jeho princip užitku, jako věc pozorování a kalkulací, je samozřejmě pravdou, ale tyto kalkulace se stávají použitelnými teprve tehdy, až je přijat princip užitku jako normativní axiom. Samotný první princip není založen na pozorování a kalkulacích, ale je to právě on samotný, který pozorování a kalkulace umožňuje. Mezi výčtem sil – „sankcí“, pomocí nichž je možné někoho donutit k nějakému jednání, je i morální sankce. To, že pro někoho, kdo je stoupenec principu užitku, se může stát jeho současná morální preference hybnou silou, není však dostatečným důvodem myslet si, že by Bentham tento přechod užíval k ospravedlnění svého hodnotícího axiomu.

Vrátíme-li se zpět k hodnotícímu axiomu, tak otázka, proč by se měl zákonodárce podle něj řídit, stále zůstává. Buďto je tento předpoklad, axiom, od začátku mylný. Nebo pro něj nelze podat dostatečné ospravedlnění. Z druhé možnosti však ještě nutně nevyplývá potřeba jej definitivně zavrhnout. Důvody mohou být následující¹⁵⁶. Jednak řetěz argumentů musí mít svůj začátek a vždy budou nějaké předpoklady, tak tento axiom je právě jednou u nich. Druhou možností je, že morální principy nepotřebují ospravedlnění, protože neobsahují v sobě žádnou pravdivostní hodnotu, nýbrž jsou jen vyjádření emocí, a tak ospravedlnění v uvedeném smyslu je nesmyslné. Oba tyto důvody by mohly pro Benthamův princip užitku platit. V prvním, pokud

---

¹⁵⁴ HARRISON. s. 178.

¹⁵⁵ O Millově důkazu, jeho kritice a obhajobě jsem se zabýval ve své bakalářské práci: KOPECKÝ, Robin. *Je možná etika jako kalkulus?* Praha, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav filosofie a religionistiky.

¹⁵⁶ Harrison. s. 182.

nechceme nekonečný regres, musíme mít nějaké vysvětlení, kterým vysvětlujeme, jak tvrdí v první kapitole *Principů*, proto je dle Benthama takový důkaz nemožný a zároveň i zbytečný.

5.7 Námitky vůči principu soucitu a odporu

Bentham tvrdil, že každé tvrzení o hodnotě jako každé jiné vyjádření názoru má v sobě nutně subjektivní hledisko, ale pravdivá výpověď by v sobě měla obsahovat objektivní element. Tím objektivizujícím hlediskem bylo, jakou oporu mají tato tvrzení ve fyzickém světě – v substanci.

Na rozdíl od principu soucitu a odporu¹⁵⁷ („*the principle of sympathy and antipathy*“) má princip užitku možnost být vysvětlen pomocí reálných entit. Výpověď založená na principu užitku měla stejnou hodnotu jako výpověď z principu soucitu a odporu v tom smyslu, že vyjadřovala názor řečníka. Nicméně názor založen na principu soucitu a odporu nesplňoval ontologickou podmínku mít reálný zdroj ve fyzickém světě, a proto je taková výpověď nesmyslná. Základ ve skutečném světě je tím, co odlišuje princip užitku od ostatních morálních standardů.

Navzdory zbytečnosti či nemožnosti přímého důkazu nabízí Bentham cosi na motiv „nepřímého důkazu“ tak, že se snaží ukázat neplatnost konkurenčních principů. Tento způsob nepřímého dokazování samozřejmě není absolutní¹⁵⁸ a nepřesvědčí někoho, kdo se domnívá, že by neměly být žádné první principy nebo někoho, kdo nevěří na morálku jako takovou. Nabízený nepřímý důkaz je pro takového zájemce, který se alespoň domnívá, že se něco dělat mělo, ale neví, jak vytvořit filosofickou obranu takového argumentu, obdobně Benthamovu aforismu, jehož podstata je na analogii „kdo chce zemí hýbat, musí na jiné stát“¹⁵⁹.

Princip soucitu a odporu (nebo nově zván princip rozmaru) je Benthamem eliminován pomocí *reductio ad absurdum*.¹⁶⁰ Ukazuje, že rozmar nezávislý na stavu věcí by činil ty samé skutky někdy dobrými, jindy špatnými a ospravedlnění by mělo být nezávislé od vůlí vydávající ona rozhodnutí, mělo by ležet někde v (objektivním) stavu věcí. Harrison nachází u Benthama užití argumentu soukromého jazyka pozdního Wittgensteina v morální rovině, tak jak píše

---

¹⁵⁷ Alternativní název byl princip rozmaru („*principle of caprice*“).

¹⁵⁸ HARRISON. s. 184.

¹⁵⁹ IMPL (1.13)

¹⁶⁰ HARRISON. s. 186.

v *Philosophical Investigations*¹⁶¹ „Whatever is going to seem right to me is right. And that only means that we can't talk about ..right..“ Jinými slovy kdybychom stejnou věc označovali zároveň za správnou i za špatnou, tak by se ztratil význam slova „správný“. A obdobně kdybychom zakládali náš jazyk o morálce jen na prostém souhlasu lidí, jak se jim věci zrovna jeví, tak bychom nemohli užívat slovo „správný“. A pokud takový jazyk máme, tak jeho založení musí být jinde, než v pouhém rozmaru.

Podpora pro princip užitku je tedy nepřímá, ukazuje, jaké podmínky musí splňovat hodnotící jazyk nebo jazyk o morálce. To, že princip užitku splňuje uvedená kritéria na rozdíl od principu rozmaru, nám to ukazuje, že princip užitku je však pouze možný a nikoliv nutný. To Bentham nedělá, protože jako jediný jiný princip zvažuje princip rozmaru. Samozřejmě je možné zvažovat i jiné principy než ten Benthamův princip užitku, například princip založený na spravedlnosti¹⁶², vůli boha nebo přirozeném právu. I kdyby vyvrátil tyto alternativy, stále to není úplný důkaz principu užitku. Tento neformální důkaz není tedy úplný a ani neměl být. Pokud by ale někdo zamýšlel jiný princip, tak by jej musel však podrobit zkoušce smysluplnosti dle Benthamovy ontologie.

Princip užitku umožňuje přesunout velkou část debaty z hodnotící do faktické sféry.¹⁶³ To však neznamená, že by morální soudy byly zcela redukovány. Ale stane se, že princip užitku nastaví jazyk a kontext k veřejné diskuzi o morálce obdobně jak je možná o faktických okolnostech. Harrison¹⁶⁴ vidí hlavní účel Benthamovy obrany principu užitku v tom, že je ukázáno jakou roli hraje ve veřejném diskursu. Jedná se zejména o jazyk, kterým mohou společně mluvit zákonodárci s občany, tedy experti s laiky. Toto právě umožňuje princip užitku, že činí věci jasnými, v termínech potěšení a bolesti.

5.8 Shrnutí

Pátá kapitola zkoumala, zda a jak je možné z Benthamovy psychologie odvodit morálku. Protože smysluplnost diskurzu v Benthamově ontologii spočívá na odvození z reálných entit, tak i princip užitku je nutné tímto způsobem odůvodnit. Na straně psychologické byly analyzovány síly, které pohánějí potěšení – lidské motivace – na základě

---

¹⁶¹ WITTGENSTEIN, Ludwig. *Philosophical Investigations*. Trans. G. E. M. Anscombe. Oxford: Blackwell, 1953. par. 258.

¹⁶² HARRISON. s. 188.

¹⁶³ HARRISON. s. 189.

¹⁶⁴ HARRISON. s. 194.

sankcí: fyzické, politické, morální a náboženské. Na straně morálky byly hodnoty – potěšení klasifikovány v okolnostech, v různých dimenzích a na základě počtu ovlivněných. Souvislost byla prokázána ovšem jen na základě analogie. Důvod, proč by se měl zákonodárce principem užitku řídit, byl nakonec takový, že při každém dokazování se musí zvolit nějaká premisa. V tomto případě má princip užitku tu výhodu oproti vybraným konkurenčním principům v objektivním měřítku. I když pomocí nepřímého důkazu vyvrátíme alternativní principy, požadovaný důkaz Bentham nepodává.

6. Kalkul štěstí

6.1 Axiomy potřebné ke kalkulu

Harrison¹⁶⁵ upozorňuje na podobnosti Machiavellianského prince a Benthamova legislátora. Oba musejí znát lidskou přirozenost, aby vedli lidi ke svým požadovaným cílům, které však mají radikálně odlišné. Zatímco Machiavelliánský princ si chce udržet svou pozici a moc, Benthamovský legislátor má zcela altruistický cíl v podobě prosazování obecného štěstí, jak mu velí princip užitku. Nicméně u obou se manipuluje s lidskými motivy za pomoci biče v podobě újmy. Po dvou kapitolách v *Úvodu do principů morálky a zákonodárství* o cílech vlády následuje devět kapitol o lidské psychologii, řeší se otázky vědomí, intencionality. Bentham tvrdí¹⁶⁶, že cílem je štěstí jednotlivců a s potěšením a bolestí se má nakládat jako s finálními příčinami, ale také je nutné je využívat v průběhu toho dosahování jako prostředky – „*efficient causes*“. Dvojitý výskyt potěšení a bolesti spočítá v jejich dvojí roli jako cíle a zároveň jako prostředku. Proto je kromě klasifikace je nutné i ohodnocení – k tomu slouží 4. kapitola – dvojí role z pohledu legislátora a motivací jednotlivce. Je třeba být kalkulace prostředků i cílů, a minimální tresty jsou nutné k tomu, aby nedocházelo ke společenským škodám.

Dumont používal termín „*calcul moral*“¹⁶⁷, Bentham užívá „*felicific calculus*“ případně píše Bentham o „politické aritmetice“ nebo „aplikaci aritmetických kalkulací na základy štěstí“¹⁶⁸. Takový kalkulus v člověku nemá co do činění s morálkou, ale je deskriptivní psychologií. Bentham vůbec nepřipouštěl, že by mohli existovat lidé, kteří „nepočítají o svém štěstí alespoň do určité míry“¹⁶⁹. Musíme se seznámit s přírodními zákony lidského štěstí předtím, než legislátor uskuteční svá rozhodnutí. Bentham užívá v *Civil Code* termín „axiomy duševní patologie“, které byly následně začleněny do *Úvodu do principů morálky a zákonodárství* i do Dumontových prací. Bentham užíval termín „axiom“ jako výraz jeho neochvějně jistoty, což může vést interprety k představě, že psychologie musí být tím pádem podobně jako geometrie apriorní vědou tvořenou deduktivně. Esej o vládě Jamese Milla¹⁷⁰, kde se z principu založeného ve faktických okolnostech – lidé sledují vlastní štěstí – pokračuje k evaluativnímu principu – jednej tak, aby se zvyšovalo obecné štěstí – nakonec vede k tomu,

---

¹⁶⁵ HARRISON. s. 140.

¹⁶⁶ IMPL (11)

¹⁶⁷ *On Laws in General*. s. 32 dle HARRISON. s. 138.

¹⁶⁸ dle HARRISON. s. 139.

¹⁶⁹ *Deontology*. s. 87.

¹⁷⁰ *Essay on Government* srov. HARRISON. s. 140.

že se deduktivně ukáže na demokracii jako na jedinou formu vlády splňující tyto dvě podmínky. Závěry a též i principy jsou stejné s Benthamem.

V *Constitutional code*¹⁷¹ Bentham tvrdí, že je sebe-preference všudypřítomná, takže může být pojata jako axiom, ale předpoklad, že Benthamova psychologie je apriorní, není správný¹⁷². Bentham se podobně jako Hume snažil svou vědeckou metodu zakotvit více v experimentech a pozorování. Bentham popisuje svůj pokus rozšířit vědeckou experimentální metodu z fyzikálního odvětví do morálního pro nové základy psychologie pro „civil law“.¹⁷³

Na otázku, zda se má jednotlivec chovat ve svém soukromém životě, tedy ve sféře soukromé morálky, jinak, než jako legislátor, který má podmiňovat své jednání principu největšího štěstí, nachází Schofield¹⁷⁴ u Benthama jasnou a prostou odpověď, že tomu tak být nemá¹⁷⁵, tvrdí, že jedno deontologické pravidlo by se mělo aplikovat obdobně a tím je princip největšího štěstí.

Je tedy zřejmé, že Benthamův axiom není to samé, co matematický axiom, neboť se jedná o předpoklad. A dále Benthamův kalkulus ve své přirozené podobě není vlastně počtem, který matematicky operuje s určenou jednotkou. Axiomem je myšlena velmi jistá faktická okolnost o lidské přirozenosti, na základě níž se vedou další úvahy o společnosti a právu. Kalkulem není myšlena disciplína matematická analýza, ale spíše pečlivá klasifikace a srovnávání. Proč Bentham vnesl do střízlivé metody takový zmatek terminologií, je možné vysvětlit jeho fascinací fyzikou jako paradigmatickou disciplínu kombinovanou s jeho zakotvením ve státovědě a právu. Chtěl se ostatně stát Newtonem zákonodárství.

6.2 Způsob evaluace

Způsob evaluací jednotlivých pocitů potěšení nabízí Schofield¹⁷⁶ z Benthamových ranějších textů. Pro intenzitu není žádné měřítko, zatímco trvání je kvantita, kterou lze měřit velice přesně. Rozsah je věcí vyčíslení. Hodnota, kterou pocit ztratí díky blízkost nebo

---

¹⁷¹ *Cosntitutional code* (IX.5).

¹⁷² HARRISON. s. 144.

¹⁷³ UC 32.158

¹⁷⁴ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 41.

¹⁷⁵ BENTHAM, Jeremy. *Official Aptitude Maximized; Expense Minimized*. Edited by Philip Schofield. Oxford: Clarendon Press, 1993. s. 352 n.

¹⁷⁶ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 42., UC lxix. 19.

odlehlosti, je měřitelná časem. Pravděpodobnost je zase poměrné číslo na základě úspěšnosti z minulosti.

Další otázkou, která nutně vyvstává, je, zda vůbec, případně jakým způsobem, by se měly vykonávat kalkulace při počítání největšího štěstí pro největší počet lidí. Zmínky¹⁷⁷ z *Legislator of the World* mluví o tom, že princip největšího štěstí umožňuje užívat aritmetické kalkulace na konstituenty štěstí. Politická aritmetika neboli politická ekonomie¹⁷⁸ je jednou z možných aplikací takového počtu. Velikost potěšení se skládá z intenzity násobené časem. Velikost potěšení je umenšena časovou vzdáleností a nejistotou, zda vůbec přijde. Na druhou stranu se hodnota potěšení zvětšuje pomocí narůstajícího počtu osob, které jej prožívají. Nepřekonatelnými námitkami byla nemožnost měřit intenzitu potěšení, i když by bylo možné najít míru pro ostatním čtyři dimenze: trvání, blízkosti, jistotě a rozsahu. Druhým problémem bylo to, že nebyla škála, na které štěstí měřit. Ačkoliv štěstí nebylo měřitelné ani vážitelné, tak peníze toho schopné byly, i když nepřesně, přesto by takový způsob přinášel užitek.

Bentham si myslel, že lidská mysl byla naprogramována jako počítačový stroj potěšení a bolesti. Na námitku, že vášně nekalkulují, odpovídal Bentham v *Úvodu do Principů*¹⁷⁹, že každý člověk do jisté míry kalkuluje, možná i blázni kalkuluji. Takže ani blázni ani zákonodárci nemají opomíjet kalkulace.

6.3 Peníze jako míra štěstí

Chce-li Bentham kalkulovat hodnotu potěšení a bolesti nebo výslednou sílu motivů, potřebuje jedno měřítko srovnání, se kterým by bylo možné porovnávat nejen ordinálně, jako větší a menší, ale také kardinálně ve smyslu kvantitativního srovnání. Tato kalkulace si vyžaduje ohodnocení číselnými hodnotami pro jednotlivé žádosti a předměty žádosti. Harrison¹⁸⁰ nachází příklad této distinkce přímo v Benthamových přípravných manuskriptech¹⁸¹, ve kterých Bentham užívá porovnání s prostorovou velikostí. Srovnání spočívá v diskuzi, když dva lidé souhlasí, že katedrála Svatého Pavla (samozřejmě měl Bentham na mysli katedrálu v Londýně) je větší než Panteon, ale neshodnou se, zda je větší desetkrát nebo jen o polovinu. A aby bylo toto srovnání možné, je nutné najít měřítko, které by

---

¹⁷⁷ *Legislator of the World*, 250–2, 253. dle SCHOFIELD. *Bentham*. s. 42.

¹⁷⁸ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 43.

¹⁷⁹ IMPL (16, 5.28)

¹⁸⁰ HARRISON. s. 154.

¹⁸¹ UC 23.32f

bylo známé a přístupné všem – pravítko. Kandidátem na toto společné měřítko pro zákonodárce, pokud nám okolnosti dovolí, by mohly být peníze. Dva různé druhy potěšení, či bolesti, jsou sobě rovné, pokud daný člověk neupřednostňuje jeden před druhým. Takto by se dala kalkulovat i hodnota potěšení, pokud by daný člověk neupřednostňoval určité potěšení před určitou sumou peněz, respektive pokud by mu bylo lhostejné, zda bude odměněn oním potěšením či danou sumou peněz.

Harrison¹⁸² ukazuje na Benthamově příkladu¹⁸³ rozvahu mezi koupí vína jako smyslového potěšení a vzdáním se dané částky ve prospěch rodinného rozpočtu jako potěšení ze solidarity. Na délce rozvahy lze vyčíst rozdíl ve velikosti daných potěšení: čím déle subjektivní rozhodování potrvá, tím více se pro daného jednotlivce obě velice rozdílná potěšení sobě co do své hodnoty přibližují. Na této úvaze o kalkulaci je pozoruhodné, že se mění pozice zkoumání, a kromě prostého pozorování chování se bere v potaz i introspekce. Užití peněz má roli míry a zároveň umožňuje kalkulovat proporční ocenění mezi jednotlivými potěšeními.

Jako námitky ihned vyvstanou objevy ekonomů v oblasti problému relativního ocenění, nabídky a poptávky. Nejsou však právě peníze na druhou stranu, výrazem ochoty je přijímat, toužit po nich? Chovají se jako zrcadlo našich přání a obav, proto mohou mít roli instrumentu. Bentham nikde samozřejmě netrvá na identitě peněz a potěšení, ale hledá právě onen instrument, který je žádán.

Ačkoliv v *Úvodu do principů morálky a zákonodárství* nenalzáme odkazy na evaluaci za pomoci peněz, ani mnoho odkazů na ohodnocení pomocí peněz, Harrison přesvědčivě dokládá souvislou roli peněz v Benthamově díle „*money is the only current and universal means in the hands of the Legislator of producing pleasure*“.¹⁸⁴ Harrison nabízí i další příklady „*money is 'the instrument' of pleasure*“¹⁸⁵ a „*the only efficient cause of interest*“¹⁸⁶. Peníze se tak mohou stát ilustrací toho, co je suma potěšení ohodnocující danou věc nebo činnost.

Aspektům potěšení je věnována celá kapitola *Principů* a této systematiky se Bentham držel po zbytek života¹⁸⁷. Hodnota štěstí je určena co do své intenzity a trvání, to označuje Bentham souhrnně jako velikost („*magnitude*“). Hodnota („*value*“) je vyměřována pro

---

¹⁸² HARRISON. s. 155.

¹⁸³ UC 27.36-7

¹⁸⁴ UC 27.36 dle HARRISON. s. 154.

¹⁸⁵ *Of Laws in General*. s. 135n.

¹⁸⁶ *Rationale of Judicial Evidence*. v 634.

¹⁸⁷ HARRISON. s. 156.

jednotlivce v jeho pozici – na jeho místě, v určitém čase atd. umožňuje přepočítávat velikost (která je už množstvím potěšení) pro konkrétního člověka v jeho určité situaci. Zde Bentham přidává dva další prvky do hodnocení: blízkost a jistotu, které můžeme reprezentovat zlomky násobícími velikost, a ukazujícími tak míru, do níž se může umenšit velikost při počítání štěstí. V *Principech* přidává Bentham další dva aspekty: plodnost a čistotu, čímž myslí, jaké další vjemy budou následně vznikat. Rozsahem („*extent*“) myslí Bentham celkový součet všech druhů potěšení, který má vykonat legislátor při zvažování určitého jednání.

Je však dosti nejasné, jak mohou být různé aspekty potěšení a bolesti ohodnoceny kvantitativně a ještě obtížnější je ohodnocení penězi. Pokud je jistota poloviční, zřejmě můžeme hodnotu snížit na polovinu, ale jak pracovat s blízkostí nebo trváním potěšení zůstává zahaleno temnotou. Problematické je už samotné počítání s peněžní odměnou, zda menší a hned nebo větší ale vyplacenou až v budoucnu. Problém mezního užitku má v Benthamově kalkulaci štěstí za následek, že se s rostoucím celkovým štěstím dostává jednotlivci ze stejné „jednotky“ nějakého zdroje méně a méně potěšení. Harrison¹⁸⁸ nachází Benthamovo řešení přímo v jeho „axiomech mentální patologie“, kde konstatuje, že příjem potěšení pro bohatšího, respektive šťastnějšího, jej učiní šťastnějším, ale ne o takovou míru jako příjem stejné míry potěšení pro někoho méně šťastného¹⁸⁹. Díky tomuto, pro dnešní ekonomy jistě začátečnickému poznatku, můžeme vyvodit, že pokud máme dát někomu peníze nebo jiný zdroj potěšení, zajistíme větší přírůstek štěstí tím, že pomůžeme „slabšímu“, protože je to efektivnější. Druhým závěrem je, že peníze nemůžou být zrcadlovým zástupcem pro štěstí, neboť konkrétní částka peněz nekoresponduje se stejnou měrou potěšení u více lidí. Toho si Bentham byl vědom a na převoditelnosti peněz a štěstí trval u menších sum a obdobných situacích, ale ne u větších sum a rozdílných situacích.¹⁹⁰

Příklad srovnání štěstí dvou lidí s řádově různou ekonomickou situací nachází Harrison¹⁹¹ v Benthamově příkladu dvou lidí, kteří nestrádají a mají dostatek, co se základních potřeb týče. Jeden je prostý sedlák a druhý je princ, jehož majetek je tisíckrát vyšší než sedlákův. Bentham tvrdí, že je rozumné předpokládat, že princovo štěstí bude vyšší než sedlákovo, ale rozhodně ne tisíckrát. Z výše uvedených případů je tedy rozumné usuzovat, že peníze samy o sobě nám nevytvoří univerzální měřítko užitku.

---

¹⁸⁸ HARRISON. s. 158.

¹⁸⁹ UC 32.5; *Theory of Legislation*. s. 103.

¹⁹⁰ UC 27.35 dle HARRISON. s. 160.

¹⁹¹ UC 32.5 dle HARRISON. s. 160.

Tvrzení, že za peníze si člověk celé štěstí nekoupí, nebo že peníze nejsou všechno, mohou znít poněkud klišovitě, ale pro kritiky utilitarismu je pravděpodobně překvapivé slyšet obdobné věty od Benthama. Bentham na více místech¹⁹² kritizuje vulgární představy o tom, že pouze peníze mají hodnotu. A naopak Bentham sám z této vulgární představy obviňuje Bukrea, který podle něj zapomíná na to, že jsou hodnotné i jiné věci než peníze, jako například moc a dobrá pověst.

6.4 Shrnutí

V šesté kapitole byly rozebrány dílčí předpoklady a součásti Benthamova kalkulu štěstí. Bentham považoval za psychologický fakt, že všichni lidé, včetně těch nejhlupejších, do jisté míry kalkulují. Ve prospěch kalkulace svědčilo to, že některá potěšení lze přesně kvantifikovat – například trvání nebo pravděpodobnost. Paralelu srovnávání byla nalezena v hrubých odhadech velikostí a v behaviorálním kritériu. To se zakládalo na pozorování lidí, kteří neupřednostňovali jedno potěšení před druhým, tak by se zhruba dalo říci, že jsou obdobná.

A pokud by se místo jednoho potěšení dal jako substitut peníze, tak bychom měli možnost hrubého ocenění potěšení. Příklad s nákupem vína ilustroval rozmýšlení proporcí mezi jednotlivými potěšeními. Ovšem peníze v těchto úvahách sloužily jako instrument k měření, nikoliv jako ztotožnění. Na problém mezního užitku, bylo dokázáno, že peníze nejsou sto zrcadlit štěstí pro mezi subjektové srovnání, protože stejné částky mají za následek rozdílný přírůstek štěstí. A zároveň řádově bohatší lidé, ač šťastnější, tak neprožívají řádově vyšší štěstí.

---

¹⁹² dle HARRISON. s. 161.

7. Soukromá etika – deontologie

7.1 Možnost soukromé etiky

Bentham nepracoval na osobní morálce nijak rozsáhle; jak již bylo zmíněno, byl reformátorem veřejných institucí jako státu, práva a vzdělání. A. Goldworthem „nově“ editované vydání *Deontologie*¹⁹³ našťestí poskytují lepší obrázek soukromé etiky, než měli k dispozici Benthamovi kritici po jeho smrti.

Hlavní otázka se týká toho, zda je vůbec možné, v souladu s Benthamovými principy poskytnou nějaké učení o osobní morálce¹⁹⁴ a zda by takové učení bylo vůbec svou povahou o morálce. V centru Benthamova myšlení je projekt zákonodárce, který má být si vědom dvou principů. Prvním z nich je to, co má být činěno zákonodárci a vládou, tedy prosazování největšího štěstí pro největší počet. Druhým je princip psychologický, který popisuje přirozenost lidí, a tedy jejich tendenci jednat ve svém vlastním zájmu. Na tomto základě se ustanoví instituce a zákony. Ale kde je místo pro soukromou morálku? Lidé jsou buď vedeni zákony, které jim říkají, co mají dělat, anebo si dělají, co sami uznají za vhodné. Kde zasahuje vláda, tam nejde o soukromou oblast, a kde jsou lidé ponecháni vlastním rozhodnutím, co činit, tam nejde o etiku.

Bentham si byl plně vědom¹⁹⁵ závažnosti morálního citění a zařadil jej do výčtu pěti centrálních sankcí. Jak již bylo zmíněno v přecházejících kapitolách, Bentham si uvědomoval lidskou potřebu dobré pověsti a empatie popsané jako „sankcí ze soucitu“ („*sympathetic sanction*“), vždy však jen v rovině popisu toho, co má zákonodárce brát v úvahu.

Zmatek do terminologie přináší poslední kapitola *Úvodu do principů morálky a zákonodárství*¹⁹⁶ „*Limits of penal jurisprudence*“, v níž je osobní etikou myšleno to, jak se chovat, aby člověk maximalizoval své štěstí. To však dle Harrisona¹⁹⁷ nejen neodpovídá předchozím částem *Principů*, ale ani tomu, co většina lidí myslí slovem „etika“. Pokud by individuální – osobní etika měla být obdobou té veřejné, mělo by se stejného cíle tj. – obecného štěstí, dosahovat podobně, jen za užití jiných nástrojů, tedy morálními sankcemi místo politických. Benevolence je popisována spíše jako racionální přístup, jak si neudělat nepřítele.

---

¹⁹³ BENTHAM, Jeremy. *The Collected Works of Jeremy Bentham: Deontology. Together with a Table of the Springs of Action and the Article on Utilitarianism*, 1983.

¹⁹⁴ HARRISON. s. 264.

¹⁹⁵ HARRISON. s. 265.

¹⁹⁶ IPML (XIX.)

¹⁹⁷ HARRISON. s. 267.

Individuální morálka nebo, jak říká Bentham, soukromá deontologie dává jednotlivci doporučení, jak maximalizovat vlastní štěstí. Nemálo problematickým je zde ovšem vztah tohoto k celku Benthamových myšlenek, kde je centrem normativní axiom zvyšování obecného štěstí.

David Lyons radikálně tvrdí¹⁹⁸, že Bentham nebyl striktně vzato utilitarista, neboť pro státníka je cílem jeho práce štěstí komunity, kterou spravuje, a nikoliv štěstí lidstva obecně. Cílem soukromé deontologie je rovněž maximalizace vlastního soukromého štěstí a nikoliv štěstí komunity či celého lidstva. Lyons se domnívá, jsou pro Benthama individuální zájmy a zájmy společnosti v přirozené harmonii, zájem jednotlivce je částí obecného štěstí a obecné štěstí je i v zájmu jednotlivce. Toto však Bentham v *Principech* nikde netvrdí. Otázkou je, zda lidé nebudou usilovat o své vlastní štěstí jen dle naší znalosti psychologického axiomu¹⁹⁹, a zda je tedy k tomu deontologie vůbec nutná. Povinnost je jinak vysvětlována v *Deontologii*, kdy jedinec nemá mít nikdy povinnost činit to, co není v jeho zájmu²⁰⁰, ale jiný význam má povinnost ve sféře správy společnosti. Problém individuálních a obecných zájmů společnosti nebo dokonce lidstva jako takového můžeme převést na otázku, zda by Bentham byl efektivním altruistou. Existují dva dobré důvody, proč by nebylo správné Benthama během jeho života za efektivního altruistu označovat: valná většina členů dobové pre-industriální společnosti neměla přebytečné zdroje (sama patřila k potřebným) a pokud měla, bylo téměř nemožné je alokovat na efektivnější účel – neexistoval globální informační a finanční systém. Hypoteticky princip nejvyššího štěstí má za důsledek efektivní altruismus, ale během Benthamova života taková idea nebyla myslitelná. Odpovědí na předešlou otázku, jak skloubit soukromý zájem jednotlivce o nevyšší štěstí a obecné zájmy by mohla být z části zastupitelská demokracie, jejíž byl Bentham velkým zastáncem. Pokud jsou zákonodárci voleni v souladu se zájmy svých voličů a hájí tyto zájmy příslušnou legislativou, je naděje minimálně na to, že se částí společnosti bude zvyšovat štěstí a v ideálním případě se najde nějaký konsenzuální bod rovnováhy.

Deontologie stejně jako celkový Benthamův projekt pracuje s danou lidskou přirozeností, a říká lidem, co mají dělat, ale bez donucující síly zákonů. Čímž se stává deontologie jakousi příručkou říkající lidem, co je v jejich zájmu a jak mají dosahovat svého štěstí. Role soukromé morálky, deontologie, by měla být podřazena veřejné morálce, právě

---

¹⁹⁸ LYONS, David. *Was Bentham a utilitarian?* in: VESEY, G. N. A. ed. *Reasons and Reality*. London: Macmillan, 1972.

¹⁹⁹ HARRISON. s. 268.

²⁰⁰ *Deontology*. s. 121.

když nastává konflikt zájmů jednotlivců²⁰¹. Obětování svých vlastních zájmů Bentham zvažuje²⁰², dokonce nevyklučuje sebeobětování, ale neoslavuje ho, protože nepřináší potěšení. Ospravedlnění takového jednání je možné jen tehdy, může-li obětování přispívat ke štěstí druhých.

7.2 Zákonodárce a deontolog

V *Úvodu do principů morálky a zákonodárství* již Bentham považoval za dané²⁰³, že je údělem zákonodárce podporovat veřejné štěstí společnosti, které vládl, za pomoci odměn a trestů. V *Deontologii*²⁰⁴ nabízí sérii aforismů, kterými velmi trefně shrnuje individuální etiku: „Každý člověk je nejen nejlepším soudcem, ale jediným správným soudcem, co pro něj znamená štěstí a co bolest“. Pokud se něco stane pro někoho zdrojem potěšení, pak je to dobré. Takto prakticky lze dostatečně dokázat, že je určitá věc dobrá. A neshledá-li někdo nějakou aktivitu za potěšující, ještě to neznámá, že ji za dobrou nemohou považovat jiní lidé, a rozhodně by jim tedy z tohoto důvodu neměla být zakazována. V *Deontologii*²⁰⁵ Bentham oslovuje čtenáře s myšlenkou, že každý sám ví nejlíp, co je pro něj štěstí, a že jej může najít sám dle svého vlastního úsudku ve své paměti a vlastních pocitech.

Tento subjektivní faktor považoval Schofield²⁰⁶ za riziko pro práci zákonodárce, který, i když by se stal zastáncem principu užitku, by nikdy nemohl mít úplnou znalost pocitů druhých lidí. Oproti zastánci principu soucitu a odporu však bylo zastánci principu užitku to, že mohl pocity druhých lidí alespoň brát v úvahu. Výjimkou z pravidla, že každý je nejlepším soudcem sám sobě, byla právě profese deontologa²⁰⁷. Soukromý deontolog²⁰⁸ byl průzkumníkem praktických následků jednání z minulosti, a tak mohl být rádcem k potřebám každému, třeba i zákonodárci.

---

²⁰¹ HARRISON. s. 271.

²⁰² HARRISON. s. 273.

²⁰³ srov. SCHOFIELD. *Bentham*. s. 47.

²⁰⁴ *Deontology*. s. 150-151. srov. SCHOFIELD. *Bentham*. s. 47.

²⁰⁵ *Deontology*. s. 250-251.

²⁰⁶ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 48.

²⁰⁷ SCHOFIELD. *Bentham*. s. 49.

²⁰⁸ *Deontology*. s. 251.

7.3 Shrnutí

Poslední kapitola diskutovala možnost osobní morálky v Benthamově systému a řešila skloubení dvou principů. Normativního principu pro zákonodárce, který nařizoval zvyšovat štěstí všech zúčastněných a psychologického axiomu, dle kterého se jednotlivci starají spíše sami o sebe. Benthamovo řešení spočívalo v předpokladu harmonie zájmů jednotlivce a společnosti, která by byla zajištěna fungující zastupitelskou demokracií. Otázka, zda Bentham nebo přívrženec Benthamovy filosofie je striktní utilitarista, byla přeformulována do podoby efektivního altruisty. Dobová preindustriální společnost, kde bylo málo majetných, a kde z globálního hlediska chyběl efektivní systém přerozdělování peněz, nebyla nakloněna této moderní teorii efektivního altruismu.

Závěr

První kapitola shrnula Benthamovy filosofické a společenské aktivity a vytyčila projekt pátého Benthama: Objasnit základy Benthamovy morální filosofie a na základě jeho analýzy jazyka a ontologie odůvodnit klíčové termíny Utilitarismu. V druhé kapitole byly představeny metody k projasnění příliš abstraktních termínů morálky a práva. Na základě klasifikace reálných a fiktivních entit byla zavedena metoda parafráze, pomocí níž je možné vysvětlit vztah fiktivních entit na entitách reálných, které jsou založeny na substanci. Metoda frazeoplerózy umožňuje doplnit zamlčené větné členy. Pomocí těchto metod bylo předvedeno, jak lze např. projasnit termíny práva. Třetí kapitola zavedla princip užitku na základě *Úvodu do principů morálky a zákonodárství*. Tento princip byl představen jako norma pro každé jednání. Ovšem žádné přímé důkazy Bentham v *Principech* neposkytl a jen poukázal chyby konkurenčních principů: absenci obecného pravidla nebo nekonzistenci s lidskou psychologií.

Redukcionistický koncept lidské psychologie byl představen ve čtvrté kapitole. Tento koncept v posledku pojímal všechny lidské motivy jako usilování o potěšení a vyhýbání se bolesti. Na základě empirické evidence byla lidská sebe-preference popsána jako axiom v dalších úvahách o lidském jednání. Analogie vztahu medicíny – patologie a morálky – psychologie měla být evidencí ve prospěch principu užitku. Pátá kapitola dále zkoumala, jak bylo možné z Benthamovy psychologie odvodit morálku. Byly analyzovány síly pohánějící lidské potěšení: motivace a sankce. Morální hodnoty – potěšení byly klasifikovány v různých souvislostech, ale pouze na rovině analogie. Ačkoliv v *Principech* Bentham nepodal přímý důkaz principu užitku, tak se pokusil vyvrátit alternativní principy a ukázat na výhody principu užitku v pragmatické rovině lidské psychologie. V šesté kapitole byly rozebrány dílčí předpoklady a součásti Benthamova kalkulu štěstí. Pokus o kvantifikaci potěšení byl úspěšný jen v několika omezených rovinách, například času nebo pravděpodobnosti. Alternativní metoda substituovat obtížně kvantifikovatelné potěšení za peníze narazila na ekonomické pravidlo klesajícího mezního užitku a problematickému inter-subjektového srovnání. V poslední kapitole byla řešena možnost skloubení normativního principu užitku a deskriptivní psychologický axiom sebe-preference. Benthamovo řešení spočívalo ve víře v harmonii zájmů skrze volení politických zástupců ve fungující demokratické společnosti.

Seznam použité literatury

AUGUST, E. R. Mill as a Sage: The Essay on Bentham. *PMLA*. 1974, vol. 89, No. 1, s. 142-153.

BIRKS, Thomas Rawson. *Modern Utilitarianism; Or, The Systems of Paley, Bentham, and Mill Examined and Compared*. Macmillan and Company, 1874.

Bentham Manuscripts at University College London (UC followed by box and page/folio no.).

BENTHAM, Jeremy. *Rationale of judicial evidence: Specially applied to english practice: in five volumes*. Hunt and Clarke, 1827.

BENTHAM, Jeremy; HILDRETH, R. *Principles of the civil code*, 1864.

BENTHAM, Jeremy. *The Works of Jeremy Bentham*. Published under the Superintendence of his Executor, John BOWRING. 11 vols. Edinburgh: William Tait, 1838–1843.

[cit. 2017-07-08] Dostupné z <http://oll.libertyfund.org/titles/1920>

Jeremy Bentham's Economic Writings: Critical Edition based on his printed works and unpublished manuscripts. Edited by W. STARK, 3 vols. London, 1952–4.

BENTHAM, Jeremy. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Edited by J. H. Burns and H. L. A. Hart. London: The Athlone Press, 1970.

BENTHAM, Jeremy. *Of Laws in General*. Edited by H. L. A. Hart. London: The Athlone Press, 1970.

BENTHAM, Jeremy. *A Comment on the Commentaries and A Fragment on Government*. Edited by J. H. Burns and H. L. A. Hart. London: Athlone Press, 1977.

BENTHAM, Jeremy. *Chrestomathia*. Edited by M. J. Smith and W. H. Burston. Oxford: Clarendon Press, 1983.

BENTHAM, Jeremy. *Constitutional Code, Vol. I*. Edited by F. Rosen and J. H. Burns. Oxford: Clarendon Press, 1983.

BENTHAM, Jeremy. *The Collected Works of Jeremy Bentham: Deontology. Together with a Table of the Springs of Action and the Article on Utilitarianism*. 1983.

BENTHAM, Jeremy. *Official Aptitude Maximized; Expense Minimized*. Edited by Philip Schofield. Oxford: Clarendon Press, 1993.

BENTHAM, Jeremy. *De l'ontologie et autres textes sur les fictions*. Texte anglais établi par Philip SCHOFIELD a Traduction et commentaires par Jean-Pierre Cléro et Chritian LAVAL. Paris: Seuil, 1997.

BENTHAM, Jeremy, Philip SCHOFIELD, Catherine PEASE-WATKIN a Cyprian BLAMIREs. *Rights, representation, and reform: Nonsense upon stilts and other writings on the French Revolution*. New York: Oxford University Press, 2002

BENTHAM, Jeremy. *The theory of legislation*. Translated from the French of Étienne Dumont by Richard HILDRETH. Bristol: Thoemmes Continuum, 2004.

BENTHAM, Jeremy. *Not Paul, but Jesus Vol. III*. Published by the Bentham Project, UCL, 2013.

BOSTROM, Nick. *Superintelligence: Paths, dangers, strategies*. OUP Oxford, 2014.

CRIMMINS, James E. Bentham on Religion: Atheism and the Secular Society. *Journal of the History of Ideas*, 1986, 47.1: 95-110.

DARWIN, Charles. *On the origin of species by means of natural selection*. 1859. London: Murray, 1968.

HARRISON, Ross. *Bentham*. London: Routledge and Kegan Paul, 1983.

HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. Edited by L. A. Selby-Bigge. New York: Oxford University Press, 1960.

KOPECKÝ, Robin. *Je možná etika jako kalkulus?* Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav filosofie a religionistiky. Praha, 2012.

LYONS, David. Was Bentham a utilitarian? In: VESEY, G. N. A. ed. *Reasons and Reality*. London: Macmillan, 1972.

MACASKILL, William. *Doing good better: effective altruism and a radical new way to make a difference*. Guardian Faber Publishing, 2015.

- MILL, J. S. *Collected Works of John Stuard Mill*. Edited by J. M. Robson. Toronto: University of Toronto Press, 1963.
- MILL, J. S. *Utilitarismus*. Přeložil Karel ŠPRUNK. Praha: Vyšehrad, 2011.
- MILL, John Stuart, et al. *Collected Works of John Stuart Mill, Volume X, Essays on Ethics, Religion and Society*. 1970.
- POSTEMA, Gerald J. *Bentham and the common law tradition*. Oxford: Clarendon, 1989.
- PITKIN, Hanna Fenichel. Slippery Bentham: Some neglected cracks in the foundation of utilitarianism. *Political Theory*. 1990, vol. 18, No. 1, s. 104–131.
- QUINE, Willard Van Orman. *Ontological relativity and other essays*. Columbia University Press, 1969.
- ROSEN, F.; SCHOFIELD, P. *Rights, Representation, and Reform: Nonsense Upon Stilts' and Other Writings for the French Revolution*. Clarendon Press, 2002.
- SINGER, Peter. *The most good you can do: How effective altruism is changing ideas about living ethically*. Text Publishing, 2015.
- SCHOFIELD, Philip. *Utility and democracy: the political thought of Jeremy Bentham*. New York: Oxford University Press, 2006.
- SCHOFIELD, Philip. *Bentham: a guide for the perplexed*. New York: Continuum, 2009.
- WARKE, Tom. Mathematical Fitness in the Evolution of the Utility Concept from Bentham to Jevons to Marshall. *Journal of the History of Economic Thought*. 2000, vol. 22, No. 1, s. 3–27.
- WITTGENSTEIN, Ludwig. *Philosophical Investigations*. Trans. G. E. M. Anscombe. Oxford: Blackwell, 1953.